

فصلنامه

جوانان ۱۵

رشد

فصلنامه‌ی سامان بخشی کتاب‌های آموزشی

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی

مدیر مسؤول: علیرضا حاجیان زاده
سردبیران: جواد محقق / سید امیر رَوَن

مدیر داخلی: محمد حسین معتمدرداد
ویراستار: بهروز راستانی

مدیر هنری: فریبرز سیامک‌نژاد
طراح جلد و گرافیک متن: عبدالحمید سیامک‌نژاد

سال انتشار: تابستان ۱۳۸۵
شمارگان: ۴۰۰۰ نسخه

نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴
وزارت آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱

تلفن: ۸۸۳۰۶۰۷۱ / ۸۸۳۰۱۴۷۸
آدرس اینترنتی:
پست الکترونیکی:

www.samanketab.com
Email: info@samanketab.com

فهرست

فراخوان ارسال آثار

۴

راهنمای تهیه‌ی مقالات

۵

یادداشت سردبیر (کتاب آموزشی!؟ از لفظ تا معنا)

جواد محقق

۶

ضرورت اصلاح کیفیت کتاب‌های آموزشی (پرسش و پاسخ معلمان) محمدحسین معتمدزاد

۷

مدیریت محتوای کتاب‌های آموزشی

علاء نوری

۱۸

شش سال تلاش در مسیر سامان بخشی کتاب‌های آموزشی

سید امیررون

۲۹

کتاب راهنمای معلم، در چشم انداز جهانی

محمود معافی

۳۴

چکیده‌ی یافته‌ی یک پژوهش

منظر ترکمان پری

۴۳

قال علی (ع): أَلْعِلْمُ أَعْظَمُ كَنْزٍ

حضرت علی (ع) فرمودند: دانش بزرگترین گنج است

«غررالحکم و دررالکلم؛ دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۶۴، ش ۶۲۰»

شکوه تقدیسیان

در راه انتخاب

۴۸

سراهنای مطالعه، حلقه‌ی مفقوده کتاب و کتابخوان شدن (بخش دوم) محمدعلی باطنی

۵۱

فاطمه حدادی

معرفی سایت‌های سودمند اینترنتی حوزه‌ی کتاب

۵۹

نظر خواهی از خوانندگان

۶۶

فصل نامه‌ی «رشد جوانه» با هدف برقراری ارتباط مناسب‌تر با «ناشران و نویسندگان آموزشی»، در زمینه‌ی مباحث مربوط به تولید کتاب‌های آموزشی مناسب در کشور و بررسی تحولات و پیشرفت‌های علمی جهان، پا به عرصه‌ی وجود گذاشت. گام‌های تازه‌ی ما به این مقصود است که بتوانیم از طریق پدیدآورندگان، در راستای تحقق هدف‌های آموزش و پرورش، به صورت مستمر و پویا، کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی را ارتقا بخشیم.

از این‌رو، از اندیشمندان و صاحب‌نظران دلسوز نظام آموزش و پرورش، می‌خواهیم تا آنچه بازگفتنش را برای بهبود کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی کشور لازم می‌دانند، با ما در میان بگذارند. منتظر نوشته‌ها، پیشنهادها و انتقادهای شما هستیم.

ارسال آثار فراخوان

فصل نامه‌ی آموزشی تحلیلی پژوهشی «جوانه»، از کلیه‌ی صاحب نظران، نویسندگان، مترجمان و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی و اندیشمندان علاقه مند به مباحث تولید کتاب‌های آموزشی دعوت می کند، نوشته های خود را در زمینه های موضوعی زیر، برای دبیرخانه ی سامان بخشی کتاب های آموزشی ارسال دارند:

۱. مطالعات تطبیقی (تجربیات سایر کشورها در تولید کتاب های آموزشی)
۲. کاربرد انواع فناوری اطلاعات و ارتباطات در تولید کتاب های آموزشی
۳. تبیین ویژگی ها و استانداردهای کتاب های آموزشی
۴. معرفی توصیفی کتاب های آموزشی مناسب و برتر
۵. معرفی نشریات، منابع علمی و بانک اطلاعات کتاب های آموزشی داخل و خارج از کشور
۶. آسیب شناسی تولید کتاب های آموزشی مناسب
۷. نیازسنجی آموزشی
۸. مخاطب شناسی
۹. معرفی طرح سامان بخشی کتاب های آموزشی و مؤسسه های انتشاراتی موفق
۱۰. تبیین روش های نوین خودیادگیری و خودارزشیابی
۱۱. مدیریت و مشارکت در تولید کتاب های آموزشی
۱۲. تبیین راهبردهای برنامه ریزی، تولید و ارزشیابی کتاب های آموزشی
۱۳. دورنما و چشم اندازهای آینده تولید کتاب های آموزشی
۱۴. تبیین اصول، رویکردها، اهداف نوین حاکم بر تولید کتاب های آموزشی مناسب
۱۵. مباحث تحلیلی و کاربردی مربوط به کتاب، کتابخانه های آموزشگاهی و کتابخوانی دانش آموزان

راهنمای تهیه‌ی آثار

نشریه‌ی آموزشی، تحلیلی و پژوهشی «رشد جوانه» با هدف اطلاع‌رسانی، اشاعه‌ی یافته‌های علمی و ایده‌های نو و تبادل نظر و تجربه بین صاحب‌نظران در زمینه‌ی مباحث مربوط به فرایند تولید کتاب‌های آموزشی مناسب منتشر می‌شود تا از این طریق، پدیدآورندگان در راستای تحقق هدف‌های آموزش و پرورش، به صورت مستمر و پویا بر غنای دانش تجربه‌ی حرفه‌ای خود بیفزایند و با به‌کارگیری بهینه‌ی ظرفیت‌های موجود، کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی را ارتقاء بخشند.

راهنمای تهیه‌ی آثار

- از استادان، صاحب‌نظران و اندیشمندان محترم عرصه‌ی کتاب‌های آموزشی که به منظور همراهی با این فصل‌نامه، نوشته‌های خود را برای انتشار در «رشد جوانه» ارسال می‌دارند، تقاضا می‌شود، در حد امکان نکات زیر را رعایت فرمایند:
- حجم مطالب از ۸ صفحه‌ی تایپ شده و ۱۳ صفحه‌ی دست‌نوشته تجاوز نکند.
  - نوشته حاوی مقدمه‌ای کوتاه، سابقه‌ی موضوع، نتیجه و جمع‌بندی موضوع باشد.
  - نسخه‌ی اصلی نوشته ارسال شود.
  - نوشته‌ی ترجمه شده باید با متن اصلی همخوانی داشته باشد و متن اصلی همراه آن ارسال شود. چنانچه نوشته را خلاصه می‌کنید، این موضوع را قید فرمایید.
  - نوشته در مجله یا نشریه‌ی دیگری به چاپ نرسیده باشد.
  - محل قرار دادن جدول‌ها، نمودارها، شکل‌ها و عکس‌ها، در متن مشخص شود.
  - «رشد جوانه» در رد، قبول، ویرایش و تلخیص آثار رسیده آزاد است و از بازگرداندن آن‌ها نیز معذور است.
  - آرای مندرج در «رشد جوانه» ضرورتاً مبین رأی و نظر «دبیرخانه‌ی سامان بخشی کتاب‌های آموزشی» نیست. بنابراین، مسؤلیت پاسخگویی به پرسش‌های خوانندگان با خود نویسنده یا مترجم است.
  - اطلاعات منابع مورد استفاده برای تدوین اثر، به ترتیب زیر تنظیم شود:
نام نویسنده، نام اثر، نام مترجم، (اگر ترجمه باشد). نام مجله یا نشریه، شماره‌ی مجله، سال نشر، شماره‌ی صفحه.
  - نوشته را به ضمیمه‌ی نام و نام خانوادگی نگارنده یا مترجم، درجه‌ی علمی یا سمت، نشانی محل کار یا سکونت و شماره‌ی تلفن، به نشانی زیر ارسال فرمایید:

تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ وزارت آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی، فصل‌نامه‌ی «رشد جوانه»

سردبیر
یادداشت

از لفظ تا معنا کتاب آموزشی

جواد محقق

کتاب آموزشی یعنی چه؟ مگر کتاب غیر آموزشی هم داریم؟ هر کتابی، در هر قطع و اندازه و شکل و شمایل، برای هر دسته و گروهی و درباره‌ی هر موضوعی که باشد، چیزی را در سطحی آموزش می‌دهد. پس معنای کتاب آموزشی چیست؟

آیا منظور کتابی است که موضوع خاصی را آموزش می‌دهد؟
یا منظور کتابی است که آموزش خاصی را می‌دهد؟

آیا کتاب آموزشی کتابی است که در شرایطی ویژه (چارچوب زمانی معین، در محل خاص، با استاد و راهنما یا خودآموز و...) آموخته می‌شود؟

آیا اختیاری یا اجباری بودن مطالعه‌ی کتاب آموزشی، جزو شرایط آن است؟
امتحان و ارزشیابی خواننده‌ها چه طور؟

تصدیق و گواهی‌نامه و مدرک دادن چه طور؟

آیا این‌ها هم جزو شرایط آموزشی بودن کتاب است؟

آیا کتاب آموزشی شرایط دیگری مثل رسم‌الخط ویژه، صفحه‌آرایی و تصویرگری خاص، سیر و ساختار منطقی مرسوم، داشتن ارتباط عمودی و افقی با کتاب‌های قبل و بعد یا هم سطح خود، هماهنگی متن و تصویر با سن و سال مخاطب، اهداف از پیش تعیین شده و هماهنگی با آن‌ها و امثال آن هم دارد؟

آیا کتاب آموزشی به مفاهیم نظری می‌پردازد یا عملی؟

آیا راهبردی و رهنمودی است یا راه‌کردی و اجرایی و عملیاتی؟

آیا کتاب آموزشی، کتابی رسمی و درسی است که از سوی متولیان نهادهایی مثل آموزش و پرورش یا آموزش عالی منتشر و اعلام می‌شود؟ یا نه، کتاب‌های مشابه دیگر هم کتاب آموزشی هستند؟

آیا کتاب آموزشی باید هم‌سو با کتاب‌های درسی تدوین و تألیف شود یا نگاهی متفقدانه به آن‌ها داشته باشد؟

آیا کتاب آموزشی باید به نوعی ادامه یا گسترده‌ی «کتاب درسی» مدارس باشد یا نه، هماهنگی محتوایی آن با «برنامه‌ی درسی» موردنظر است؟

آیا اضافه کردن کلمه‌ی «کمک» به واژه‌ی درسی (کمک درسی) یا آموزشی (کمک آموزشی) تغییری در برداشت ما از پرسش‌های بالا نمی‌دهد؟

به نظر می‌رسد، هنوز ابعاد مسأله برای بیش‌تر دست‌اندرکاران در پرده‌ی ابهام است و تعریف جامع و مانعی از آن نشده است. و این همان مشکلی است که در بسیاری از شاخه‌ها و شعبه‌های دیگر علوم هم وجود دارد: نداشتن تعریفی جامع و مانع و فرا زمانی.

با این همه به نظر می‌رسد، تفکیک دو مفهوم «درسی» و «آموزشی» از یکدیگر می‌تواند، به ترسیم حد و حدود کار کمک کند و راه را برای پاسخ‌های دقیق‌تر به پرسش‌های پیشین فراهم آورد. یعنی با این روش می‌شود گفت: کتاب‌های تست و حل‌المسائل که به نیازهای مشخص، محدود و آنی و احياناً کاذب دانش‌آموزان و دانشجویان در ارتباط با کتاب‌های درسی مصوب پاسخ می‌دهند، با کتاب‌هایی که در حوزه‌های گوناگون علمی و صنعتی، ادبی، هنری و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در چارچوب برنامه‌ی ملی آموزش‌های عمدتاً رسمی، به صورت غیررسمی منتشر می‌شوند، فرق دارند. چرا که گروه اول مبتنی بر کتاب‌های درسی هستند و عمرشان با زمان و محتوای آن کتاب‌ها کم و زیاد می‌شود، اما کتاب‌های آموزشی به جای کتاب درسی، به برنامه‌ی درسی متکی هستند و آموزش عمیق و فراگیرتری را دنبال می‌کنند. کتاب‌های نوع اول، در نگاه اکثر صاحب‌نظران، کتاب‌های مضرری هستند و محصول بیماری یا نقص و نارسایی آموزش‌های ما محسوب می‌شوند، اما کتاب‌های نوع دوم، شامل آثار عموماً بی‌ضرر و احياناً ارزشمند و قابل مطالعه‌ای که باید دانش‌آموزان را به خواندن آن‌ها عادت داد.

فصل‌نامه‌ی رشد جوانه، از مقالاتی که به طرح و تبیین و بازشناسی این مسأله بپردازند، استقبال می‌کند.

✓ معلمان از کتاب‌های آموزشی توقعات جدی و سنگینی دارند و آن‌ها را به نوعی شریک دغدغه‌های شغلی و همکار خود می‌دانند.

ضرورت کیفیت بخشی کتاب‌های آموزشی (پرسش و پاسخ معلمان)

محمد حسین معتمدراد

اشاره

یکی از نتایج نظرخواهی از دست اندرکاران تعلیم و تربیت کشور درباره‌ی تعریف کتاب آموزشی، کم و کیف این‌گونه کتاب‌ها، تأثیر طرح سامان‌بخشی و برگزاری جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی و نقشی که وزارت آموزش و پرورش در این زمینه می‌تواند ایفا کند، این است که معلمان، حساس‌تر از سایر عوامل آموزشی، خواهان اصلاح کیفیت کتاب‌های آموزشی، و مبارزه با نگاه تجارت‌مآبانه در انتشار این کتاب‌ها، به ویژه حل المسائل‌ها هستند.

معلمان از کتاب‌های آموزشی توقعات جدی و سنگینی دارند و آن‌ها را به نوعی شریک دغدغه‌های شغلی و همکار خود می‌دانند. بی‌زاری معلمان از کتاب‌های

منحرف‌کننده‌ی حل المسائل وصف‌ناپذیر است و به هیچ ترتیبی حاضر نیستند، مشروعتی برای این «حل‌نامه»‌ها قائل شوند.

معلمان شرکت‌کننده در این پرسش و پاسخ عبارتند از:

۱. **محمد رضا کافیان**، کارشناس تکنولوژی و گروه‌های آموزشی.

۲. **راضیه سید حائری**، کارشناس آموزش ابتدایی.

۳. **سیما بهنام**، کارشناس آموزش ابتدایی.

۴. **محمد فرخی**، کارشناس گروه‌های آموزشی و روان‌شناسی بالینی.

۵. **ناهید بریری**، کارشناس ارشد تعلیم و تربیت اسلامی.

۶. **عزت السادات حسینی**، کارشناس آموزش و پرورش در حوزه‌ی آموزشی علوم

تجربی و ریاضی.

۷. **فاطمه فرزانه پویا**، صاحب‌نظر در حوزه‌ی آموزشی زبان آموزی و هنر.

۸. **زهرا رضائیان مقدم**، کارشناس علوم تربیتی، اجتماعی و دینی.

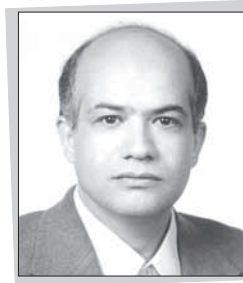
۹. **جعفر خرازی**، کارشناس ادبیات فارسی.

۱۰. **نسرین حسن‌پور**، کارشناس آموزش ریاضی.

۱۱. **فاطمه حیدر نیاز ملک خطابی**، کارشناس زبان و ادبیات فارسی.

۱. تعریف شما از کتاب آموزشی مناسب چیست؟

■ **کافیان**: هر کتابی که بتواند فرصت یادگیری جدید و توسعه و تعمیق دانش پیشین کودکان و نوجوانان را فراهم سازد، کتاب آموزشی مناسب است. در این گونه کتاب‌ها، معمولاً مؤلفان سعی دارند، هدف‌های آموزشی پیش‌بینی شده در برنامه‌های درسی، آموزشی و کتاب‌های درسی را بیش‌تر مورد توجه قرار دهند. کتاب‌های آموزشی می‌توانند در قالب داستان، فعالیت، تمرین، و... باشند.

کافیان

■ **سید حائری**: هر کتابی به لحاظ پیامی که دارد (مستقیم یا غیرمستقیم)، یک کتاب آموزشی است، اما کتاب آموزشی مناسب کتابی است که دارای پیام‌های روشن و مطابق با سرفصل‌ها و عنوان‌های مناسب باشد. همچنین، ویژگی‌های خاصی در آن لحاظ شده باشند؛ مثل: زیبایی، استحکام، سفیدخوانی و...

■ **بهنام**: کتاب آموزشی باید بتواند، محدودیت‌های موجود در کتاب‌های درسی را پوشش دهد و به عنوان ابزار مکمل آموزش، به تعمیق و تثبیت یادگیری کمک کند؛ نیازهای علمی، مهارتی و کاربردی دانش‌آموزان را برطرف سازد.

هر کتابی که بتواند
فرصت یادگیری جدید و
توسعه و تعمیق دانش پیشین
کودکان و نوجوانان را فراهم
سازد، کتاب آموزشی
مناسب است

■ فرخی: کتاب آموزشی باید: ۱. هدف‌های آموزشی آن روشن باشند؛ ۲. در انتخاب و سازماندهی محتوا از اصول مشخصی پیروی کند؛ ۳. در انتخاب و تدوین محتوا، به نیازهای یادگیری، فهم و توانایی مخاطبان خود توجه کرده باشد؛ ۴. به شیوه‌های فعال خود یادگیری گرایش داشته باشد و بتواند در مخاطبان انگیزه به وجود آورد؛ ۵. در آموزش و ارزشیابی، به روش‌های گوناگون و سطوح متفاوت یادگیری توجه کند؛ ۶. شیوه‌ی نگارش آن با زبان و خط و ادبیات گروه سنی مخاطب تناسب داشته باشد؛ ۷. تصویرهای جذاب و مرتبط با محتوای نوشتاری داشته باشد؛ ۸. با آخرین دستاوردهای علمی مربوط به حوزه‌ی خود منطبق باشد؛ ۹. از خلاقیت و نوآوری بهره‌مند باشد.

■ بریری: کتاب آموزشی مناسب کتابی است که دارای محتوایی قابل درک و فهم برای دانش‌آموزان و گروه سنی مخاطب خود باشد. با ذکر مثال‌ها و شواهد و نمودارها، درک مطلب را میسر سازد.

■ حسینی: کتاب‌هایی که مورد استفاده‌ی دانش‌آموزان، معلمان، والدین و کارشناسان هستند و خواسته‌ها و سلیقه‌های خاص و عام را در تمامی زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و... پوشش می‌دهند کتاب آموزشی محسوب می‌شوند.

■ فرزانه پویا: با ارائه‌ی مطالب و فعالیت‌های مناسب، مخاطب را به یادگیری بیش‌تر و لذت بخش‌تر ترغیب کند، موجب رشد و توسعه‌ی یادگیری او در همه‌ی جوانب شود و توانایی‌های حسی او را، حتی در بعد زیبایی‌شناختی، افزایش دهد.

■ رضائیان مقدم: کتاب آموزشی مناسب باید دارای شاخص‌هایی باشد؛ از جمله:

۱. به‌روز و دارای اطلاعات تازه و نو باشد.
۲. ساده و روان نوشته شده باشد.
۳. انگیزه‌ی لازم برای یادگیری بیش‌تر را ایجاد کند.
۴. مناسب با فهم و درک یادگیرنده باشد.

■ خرآزی: کتاب آموزشی، اعم از درسی، کمک‌درسی و کمک آموزشی، می‌تواند مفاهیم متفاوتی را در زمینه‌های گوناگون علوم و... به خواهان آن‌ها، یعنی معلم، دانش‌آموز و اولیا بیاموزد و در جهت تسلط و مهارت شخص بر آن مفاهیم، به کار گرفته شود. اساساً هدف

۳۳
۱۵

رضائیان مقدم

کتاب آموزشی باید
بتواند، با ایجاد تعامل بین معلم
و دانش آموز، ارتباط آن‌ها را
قوی تر کند و بستر مناسبی برای
فرایند یاددهی - یادگیری
فراهم آورد

این گونه کتاب‌ها باید فراتر از آموزش رسمی باشد. در این زمینه، وسایل و ابزار دیگری نیز می‌توانند به کمک این کتاب‌ها بیایند.

■ **حیدر نیاز:** کتاب‌های آموزشی با توجه به تقسیمات آن‌ها باید حاوی پیام‌های متفاوت آموزشی و در برخی موارد، مکمل و افزایش دهنده‌ی آموزش‌های رسمی و کتاب‌های درسی باشند و اساساً، مسیر آموختن را برای آموزش دهنده و فراگیر هموار سازند. هم‌زمان نیز، زمینه‌های ایجاد و بروز خلاقیت را فراهم آورند. در این گونه کتاب‌ها، باید مؤلفه‌های اصلی برنامه‌ریزی درسی در وجوه گوناگون و نیز استانداردهای آموزشی در نظر گرفته شوند.

۲. نقش کتاب‌های آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری چه می‌تواند باشد؟
■ **کافیان:** به نظر بنده، کتاب‌های آموزشی باید نقش مکمل را برای توسعه، تعمیق و تثبیت یادگیری‌های کودکان و نوجوانان داشته باشند. از طرف دیگر، می‌توانند فراتر از هدف‌های تعلیم و تربیت رسمی کشور و برنامه‌های درسی و کتاب درسی، به مفاهیم جهانی آموزش و یادگیری توجه کنند. استفاده از کتاب‌های آموزشی مشروط بر این‌که صرفاً برای تثبیت یادگیری‌های کلاسی طراحی نشده باشند، می‌توان فرایند یاددهی - یادگیری را توسعه و تعمیق بخشند.

■ **سید حائری:** در فرایند یاددهی - یادگیری، کتاب‌های آموزشی می‌توانند دو نقش اساسی داشته باشند: ۱. در خواننده ایجاد انگیزه برای مطالعه کنند؛ ۲. تسهیل کننده‌ی فرایند یاددهی - یادگیری و حتی تکمیل کننده‌ی اطلاعات ارائه شده‌ی قبلی باشند.
■ **بهنام:** کتاب آموزشی باید بتواند، با ایجاد تعامل بین معلم و دانش آموز، ارتباط آن‌ها را قوی تر کند و بستر مناسبی برای فرایند یاددهی - یادگیری فراهم آورد.

■ **فرخی:** کتاب‌های آموزشی، اعم از کتاب‌های درسی و کمک درسی یا کتاب‌های آموزشی غیردرسی، یکی از انواع رسانه‌هایی هستند که در فرایند یاددهی - یادگیری می‌توانند، نقش تأثیرگذاری داشته باشند.

■ **بریری:** نقش راهنما و تسهیل‌گر را دارد؛ بدین مفهوم که به عنوان یک منبع آموزشی به کار می‌رود و دربردارنده‌ی مفاهیمی است که باید در فرایند یاددهی - یادگیری آموخته شوند و تأثیر عمیقی در فرد باقی بگذارند.

■ **فرزان پویا:** کتاب آموزشی مناسب، قطعاً براساس آگاهی از کمبودها و با بررسی دقیق کتاب‌های درسی، و نیز با اشراف بر مطالبی که یادگیری را توسعه بخشند، نوشته شده است. بنابراین می‌تواند، در فرایند یاددهی - یادگیری مؤثر باشد.

■ **رضائیان مقدم:** اگر مناسب، دقیق و علمی طراحی شود، به طور قطع در فرایند تفکر نقش مثبت و تأثیرگذار خواهد داشت و می‌تواند تسهیل‌کننده‌ی مطالب پیچیده‌ی آموزشی باشد. در غیر این صورت، چه بسا اگر طراحی آن صحیح نباشد، نقشی مخرب را ایفا کند.

■ **خرآزی:** این گونه کتاب‌ها می‌توانند نقشی بسیار اساسی در زمینه‌ی آموزش‌های گوناگون ایفا کنند. در نتیجه، هرگونه سطحی‌نگری، ابتدال و به کار نیستن معیارهای استاندارد تهیه و تولید این کتاب‌ها، به شیوه‌ی آموزش آن‌ها آسیب فراوان می‌رساند. حیدر نیاز: کتاب آموزشی از هر نوع آن، به عنوان یکی از ابزارهای آموزشی می‌تواند در ارتقای توان علمی و آموزشی فرد، سهم شایسته‌ای داشته باشد؛ زیرا وسیله‌ای است که به کمک فرد می‌آید تا بدون معلم و یا به دور از او، بیاموزد و به آخرین دستاوردهای علمی، فنی و فناورانه دست یابد.

۳. وضعیت کنونی انتشار کتاب‌های آموزشی در کشور چگونه است؟

■ **کافیان:** وضعیت کنونی چندان رضایت‌بخش نیست و متأسفانه هرج و مرج حاکم بر بازار چاپ و نشر کتاب‌های آموزشی، اولیا، معلمان و دانش‌آموزان را سردرگم کرده است. متأسفانه جنبه‌ی اقتصادی بعضی از کتاب‌های آموزشی، بیش‌تر از جنبه‌ی علمی آن‌ها مورد توجه قرار گرفته است.

■ **سید حائری:** کتاب‌های آموزشی اگر با قیمت مناسب منتشر و با اطلاع‌رسانی بیش‌تر در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرند، قطعاً اثر بیش‌تری در علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به کتاب‌خوانی و دریافت اطلاعات جدید خواهند داشت و زمینه‌ساز تفکر و تعقل خواهند شد.

سید حائری

■ **بهنام:** بعضی از کتاب‌های موجود در بازار نیاز علمی و فرهنگی کشور را مرتفع نمی‌کنند. مطالب آن‌ها هم شکل و تکراری هستند و عمده اهداف این سری کتاب‌ها کسب نمره در امتحانات، و آزمون‌های مختلف است.

■ **فرخی:** براساس دستاوردهای آخرین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد مطلع شدیم که از دیدگاه هیأت داوران، هم مشکلات کیفی و هم مشکلات کمی در زمینه‌ی تولید کتاب‌های آموزشی وجود دارد.

■ **بریری:** با توجه به کتاب‌های گوناگونی که در زمینه‌ی علوم، فارسی، ریاضی و دینی مطالعه کرده‌ام، معدود کتاب‌هایی یافت می‌شوند که از پشتوانه‌ی علمی-آموزشی مناسبی بهره‌مند باشد، به طراحی فعالیت‌های ویژه‌ای دست زده باشند، و به خلاقیت دانش‌آموزان توجه کرده باشند.

■ **فرزان پویا:** در حال حاضر، در کنار کتاب‌های ترجمه شده، تعداد زیادی کتاب‌های آموزشی تالیف می‌شوند که به نظر می‌رسد، هدف‌های علمی و فرهنگی در آن کم‌رنگ‌ترند.

■ **رضائیان مقدم:** وضع فعلی، وضعیت مناسب و مطلوبی نیست. ما به شدت دچار فقر فرهنگ نشر هستیم. به نظر می‌رسد، نویسندگان و ناشران باید همت و تلاش جدی‌تری به خرج دهند تا بتوانند، سطح تولیدات خود را به سطح نشر در جامعه‌ی بین‌الملل نزدیک کنند.

■ **خرآزی:** در ایران، تألیف کتاب‌های درسی برعهده‌ی کارشناسان «دفتر تألیف و برنامه‌ریزی کتاب‌های درسی» است و این کتاب‌ها به‌طور یکسان نوشته می‌شوند. در حالی که کتاب‌های دیگر آموزشی، یعنی کمک‌درسی و کمک‌آموزشی، توسط افرادی خارج از چرخه‌ی رسمی آموزش دولتی نگارش می‌یابند. بنابراین لازم است تولیدکنندگان، با علم و اطلاع از نقطه نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران و نیز استانداردهای تولیدات آموزشی، به تولید بپردازند.

■ **حسن پور:** اکثر مؤلفان به جمع‌آوری تجربیات مشابه می‌پردازند و یا از کتاب‌های ترجمه شده استفاده می‌کنند. بیش‌تر کتاب‌های منتشر شده، مبتنی بر اصول یادگیری نوین نیستند. فرصت آموزش فعال را به وجود نمی‌آورند و بر مبنای تازه‌ترین تجربیات آموزشی دنیا نگارش نیافته‌اند.

فرخی

بریری

۴. مهم‌ترین مشکلات حوزه‌ی نشر کتاب‌های آموزشی کدامند؟

■ **کافیان:** ۱. ناشران از هدف‌ها و برنامه‌های درسی، آگاهی ندارند. ۲. معلمان علاقه‌مند به تألیف و تولید کتاب‌های آموزشی، از طرف سازمان‌های رسمی حمایت نمی‌شوند. ■ **بهنام:** متأسفانه، اکثر ناشران فعال در این حوزه با برنامه‌های آموزشی جدید و شیوه‌های نوین آموزشی آشنایی کاملی ندارند. ناشران محترم علاوه بر سرمایه‌گذاری‌های مالی در این زمینه، باید به فکر استفاده از افراد متخصص و آگاه در حوزه‌ی برنامه‌های آموزشی باشند.

■ **فرخی:** ۱. اطلاع دقیق نداشتن تولیدکنندگان کتاب‌های آموزشی از خلأهای موجود در حوزه‌های آموزشی؛

۲. ناآشنایی تولیدکنندگان با ملاک‌ها و معیارهای تولید کتاب‌های آموزشی مناسب.

■ **حسینی:** کمبود تولید کتاب‌های آموزشی مناسب در کشور، حمایت نکردن از ناشرانی که در زمینه‌های علمی فعالیت دارند، و نیز نبود تبلیغ برای استفاده از چنین کتاب‌هایی.

■ **رضائیان مقدم:** عدم آشنایی ناشران و نویسندگان با اصول و معیارهای صحیح و مناسب در خصوص تولید کتاب‌های آموزشی.

■ **خرّازی:** عدم ایجاد مجموعه‌ی قوانین استانداردسازی برای تهیه و تولید مواد آموزشی (در تمام شکل‌های ممکن آن،

یعنی: کتاب درسی، غیردرسی، کمک آموزشی، فیلم، سی‌دی، اسلاید و...) از سوی گروه‌های ذینفع، از جمله سیاستگذاران دولتی و بخش خصوصی

■ **حسن‌پور:** یکی از مهم‌ترین مشکلات، حمایت نکردن از کتاب‌های علمی و آموزشی مناسب است. متأسفانه، در کشور ما بیش‌تر به کتاب‌های حل‌المسائل و تست‌اهمیت داده می‌شود و به پرورش مهارت‌های «خود‌یادگیری» در فراگیران، تفکر خلاق، پژوهش و جذابیت محتوای آموزشی توجهی نمی‌شود.

■ **حیدر نیاز:** مهم‌ترین مشکل در حوزه‌ی نشر کتاب‌های آموزشی، فاصله‌ی بین مواد آموزشی در کتاب‌های درسی و نوع تدریس و ارائه‌ی آن‌ها به دانش‌آموزان است.

حسینی

۵. طرح سامان بخشی را تا چه اندازه موثر ارزیابی می کنید؟

■ **کافیان:** این طرح در برنامه‌ی بلندمدت بسیار عالی است و چشم اندازهای بسیار خوبی را در عرصه‌ی تولید دانش و ارتقای مهارت‌های تفکر در جامعه دنبال می‌کند.

■ **بهنام:** طرح سامان بخشی، به منظور ایجاد تفاهم، همکاری و مشارکت با ناشران، در رشد و توسعه بخشیدن به هدف‌های مهم نظام آموزش و پرورش، و به منظور تولید منابع جدید و مناسب برای دانش‌آموزان، می‌تواند گامی مهم و مؤثر به شمار آید.

■ **فرخی:** طرح سامان بخشی اقدامی هوشمندانه در جهت هدایت و مدیریت وضعیت تولید کتاب‌های آموزشی است و می‌تواند، مشکلات حوزه‌ی نشر کتاب‌های آموزشی را شناسایی و برای رفع آن‌ها، تمامی عوامل تأثیرگذار را به مشارکت دعوت کند.

■ **بریری:** در صورتی که این طرح بتواند به تولید کتاب‌هایی با محتوای ارزشمند و علمی، منطبق بر ویژگی‌های رشد روحی و روانی و توانایی‌های جسمی دانش‌آموز منجر شود، گره‌های آموزشی و درک مطلب را بگشاید، دانش‌آموز را در دریافت مفاهیم اصلی و مهارت‌های زندگی اجتماعی توانمند سازد، و همچنین بتواند نظر مؤلف و ناشر را به این موارد جلب کند، اثر ارزشمند خود را به جا خواهد گذاشت.

■ **رضائیان مقدم:** این طرح می‌تواند پاسخگوی نیازهای واقعی و اساسی ناشران داخلی و نویسندگان دست‌اندرکار کتاب‌های آموزشی باشد.

■ **خرآزی:** این طرح زمانی می‌تواند موثر باشد که به طور مرتب و همه‌جانبه کلیه‌ی دست‌اندرکاران حوزه‌های دولتی، خصوصی و... در تولیدات آموزشی حضور داشته باشند و ارائه‌ی طریق کنند.

■ **حیدر نیاز:** این طرح اگر بتواند اسناد مکتوب مورد نیاز آموزش را به بخش ناشران (دولتی، خصوصی) ارائه کند، استانداردهای آموزشی را به طور مرتب و جامع، همگام با نظرات صاحب‌نظران ارائه دهد، و نیز سیاست‌های حمایتی

را همچنان استمرار بخشد، قطعاً موجب تعالی و ارتقای مواد آموزشی خواهد شد.

خرآزی

۶. نظر تان درباره‌ی جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی چیست؟

■ **کافیان:** جشنواره هر سال باید در یکی از استان‌ها برگزار شود تا زمینه‌ی تحقق هدف‌های طرح سامان بخشی در سطح کشور فراهم شود و موجبات رشد ناشران سایر استان‌ها را فراهم آورد.

■ **بهنام:** برگزاری جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی، در افزایش آگاهی عمومی از منابع

منتشر شده و ارتقای بخشی کمی و کیفی در سطح سواد و دانش دست‌اندرکاران حوزه‌ی تعلیم و تربیت مؤثر است.

■ فرخی: برگزاری جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی گام مثبتی برای متجلی ساختن اهمیت و ارزش فعالیت تولیدکنندگان کتاب‌های آموزشی کشور است.

■ حسینی: ناشران سایر استان‌ها در این رقابت حضور ندارند، دعوت از آنان و تبلیغ برای شرکت گسترده‌ی همه‌ی ناشران ضروری است. و چه بسا ارتباط بیش‌تر با سایر جشنواره‌ها در کشورهای دیگر، به غنی‌تر شدن جشنواره کمک خواهد کرد.

■ فرزانه پویا: برگزاری جشنواره بسیار فکر بکر و عمل به جایی است؛ مشروط بر این‌که جشنواره نیز بعد از هر عملکرد، به ارزیابی خود پردازد و نقاط ضعف خود را بپذیرد.

■ حسن پور: این جشنواره موجب به وجود آوردن رقابت سازنده بین مؤلفان و ناشران و تقویت بنیه‌ی علمی آن‌ها شده است.

۷. نقش وزارت آموزش و پرورش در فرایند انتشار کتاب‌های آموزشی چه می‌تواند باشد؟

■ بهنام: آموزش و پرورش، به عنوان تخصصی‌ترین نهاد مسؤول در زمینه‌ی تعلیم و تربیت، باید با آگاهی دادن و اطلاع‌رسانی به موقع و دقیق درباره‌ی برنامه‌های جدید آموزشی، و ارائه‌ی جدیدترین تغییرات موجود در برنامه‌ی درسی به ناشران، آنان را از بیراهه و خطا رفتن بر حذر دارد. و به عنوان یک متولی مهم در طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی، این بازار آشفته و به خطا رفته را، با به کارگیری ظرفیت‌های موجود، در جهت ارتقای بخشی نیازهای علمی و فرهنگی کشور هدایت کند.

■ فرخی: غیر از اقدامات مؤثری که تاکنون از طریق اجرای طرح سامان‌بخشی و برگزاری جشنواره‌های کتاب‌های آموزشی رشد صورت گرفته است، برگزاری کارگاه‌های

آموزشی به منظور ایجاد هماهنگی بیش تر بین هدف های آموزش و پرورش و فرایند تولید کتاب های آموزشی تحت عنوان های موضوعی زیر نیز می تواند گام مؤثری باشد:

- نیازسنجی در زمینه ی تولید کتاب های آموزشی مناسب .
- آشنایی با ملاک ها ، شاخص ها و معیارهای تولید کتاب های آموزشی مناسب .
- آشنایی با دیدگاه های صاحب نظران در حوزه های گوناگون تولید کتاب آموزشی .
- آشنایی با انتظارات و خواسته های تولیدکنندگان کتاب های آموزشی .
- تهیه و استانداردسازی ملاک های ارزیابی کتاب های آموزشی .
- بریری : آموزش و پرورش با غیرمتمرکز کردن تولید و تألیف کتاب های درسی ، توانمندی افراد را افزایش دهد و کمک مؤثری به ارائه و گسترش درک مفاهیم کند .

فرزان پویا

■ **فرزان پویا** : آموزش و پرورش می تواند کمیته های نقد و بررسی را تخصصی تر کند تا مؤلفان و ناشران با توجه به نظرات این کمیته ها به تولید کتاب دست بزنند . با این حرکت ، فیلتری مناسب برای مطرح شدن کتاب ها ایجاد می شود .

■ **خرآزی** : وزارت آموزش و پرورش باید در راستای تقویت فرایند انتشار کتاب های آموزشی ، به سیاست های حمایتگرانه ی خود از تولیدات بخش خصوصی ، هم گام با رعایت استانداردهای آموزش رسمی ، ادامه دهد .

■ **حسن پور** : این وزارتخانه می تواند ، با نظارت بر امور تولید کتاب های آموزشی و ارزشیابی آن ها ، نقش بسیار مؤثری ایفا کند و با تهیه ی کتاب های ارزشیابی شده در کتابخانه های مدارس ، گام بسیار مؤثری برای ارتقای یادگیری فراگیران بردارد .

■ **حیدر نیاز** : وزارت آموزش و پرورش می تواند در حمایت های همه جانبه از تهیه و تولید کتاب های آموزشی ، و تقویت این فرایند و هم چنین حمایت از معلمان مؤلف نقش مهمی را ایفا نماید .

حیدر نیاز

جمع بندی

■ روشنی پیام، سادگی بیان، جذابیت در ساختار و محتوا، تعمیق و تثبیت یادگیری، توسعه ی دانش پیشین، جبران کمبودهای کتاب درسی، گرایش به شیوه های فعال خودیادگیری، و بهره گیری از تصویر، جدول و نمودار، از جمله ویژگی های کتاب آموزشی مناسب بر شمرده شده اند. به راستی چگونه می توان چنین

کتابی را آماده کرد؟ آیا معلمان مؤلف انجام

چنین کار دشواری را بر عهده می‌گیرند؟

■ در خصوص نقش کتاب‌های آموزشی

در فرایند یاددهی-یادگیری، گذشته از

متنوع بودن پاسخ‌ها، دو پاسخ کاملاً

متقابل دریافت داشته‌ایم: **خانم حیدر نیاز**

کتاب آموزشی را وسیله‌ای دانسته است که به

کمک فرد می‌آید تا بدون معلم و یا به دور از او،

بیموزد و به آخرین دستاوردهای علمی، فناوریانه

دست یابد. حال آن‌که **خانم بهنام** بر این باور است که کتاب

آموزشی باید بتواند، با ایجاد تعامل بین معلم و دانش‌آموز، ارتباط آن‌ها

را قوی‌تر کند و بستر مناسبی برای فرایند یاددهی-یادگیری فراهم آورد.

■ هیچ‌یک از معلمان شرکت‌کننده در این نظرخواهی، نظر مساعدی

نسبت به کتاب‌های آموزشی موجود ندارند و اصلی‌ترین مشکل آن‌ها را تجاری

بودنشان می‌دانند. در این میان، **آقای فرخی** با استناد به دستاوردهای جشنواره و

برخورد داوران با این کتاب‌ها، اغلب آن‌ها را نامطلوب ارزیابی کرده است.

■ ناآشنایی ناشران کتاب‌های آموزشی با برنامه‌های آموزشی جدید و شیوه‌های نوین

آموزشی و تربیتی و ناآگاهی آنان از برنامه‌های درسی، و حمایت نشدن از کتاب‌های

آموزشی مناسب، از جمله مهم‌ترین مشکلات نشر این‌گونه کتاب‌ها اعلام شده‌اند.

■ اغلب معلمان شرکت‌کننده در این نظرخواهی، به طرح سامان‌بخشی و

جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی دلخوش و امید دارند و از آینده‌ی آن بیمناک. **خانم**

حسینی حضور ناشران سایر استان‌ها را در جشنواره ضروری دانسته‌اند و ارتباط

بیش‌تر با جشنواره‌های سایر کشورها را موجب غنی‌تر شدن آن اعلام کرده‌اند. **آقای**

خرازی اظهار داشته‌اند، بخش دولتی به تنهایی ناظر و همه‌کاره‌ی طرح سامان‌بخشی

نباشد و سایر گروه‌های دست‌اندرکار نیز در این طرح شرکت داده شوند.

■ و سرانجام، تدوین ملاک‌ها و معیارهای دقیق تولید کتاب‌های آموزشی، نظارت

بر امور تولید این کتاب‌ها، حمایت از مؤلفان کارآمد، و آگاهی‌دادن و اطلاع‌رسانی به

موقع و دقیق درباره‌ی برنامه‌های جدید آموزشی، برخی از انتظارات معلمان از وزارت

آموزش و پرورش است. **آقای فرخی** به منظور ایجاد هماهنگی بیش‌تر بین هدف‌های

این وزارتخانه و فرایند تولید کتاب‌های آموزشی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی توسط

وزارت آموزش و پرورش را پیشنهاد کرده‌اند که شایان توجه است.

✓ محتوای کتاب آموزشی وقتی دارای کیفیت است که از چهار ملاک
مطلوب: اعتبار، اهمیت، قابل یادگیری بودن و ایجاد علاقه، برخوردار باشد.

علاء نوری

کتاب‌های آموزشی محتوای مدیریت

اشاره

مدیریت، طراحی یا پدید آوردن محیطی است که در آن، مردمی که در گروه‌ها با هم کار می‌کنند، بتوانند به هدف‌های خود برسند. در این معنا، «طراحی» عبارت است از بهره‌جویی از آگاهی و شناخت دشواری کار برای بازنمایی بهترین پیامدهای ممکن در آن موقعیت [کونتز و دیگران، ۱۳۷۲: ۲۵].

هرچند در کتاب آموزشی نوشته شده، مردمی وجود ندارند (اگرچه کتاب درباره‌ی مردم باشد)، اما اجزا و عواملی در کنار هم، محتوا را پدید می‌آورند که لازم است، در ارتباط با هم، نظامی را به وجود آورند که به سوی هدفی معین راه می‌جوید. بنابراین، پدیدآورنده‌ی محتوا، رفتاری مدیریتی دارد. نویسنده نیز درست مانند مدیر، لازم است کارکردهای خاصی را داشته باشد. **چهار کارکرد اصلی برای مدیریت محتوا را می‌توان: برنامهریزی^۱، سازماندهی^۲، کنترل^۳ و رهبری^۴ عنوان کرد.**

در این مقاله، با اشاره به چهار کارکرد مذکور، به موضوع بهره‌وری در مدیریت محتوای کتاب آموزش پرداخته‌ایم و عوامل مؤثر بر بهره‌وری را توضیح داده‌ایم.

◀ کارکردهای مدیریت محتوای کتاب آموزشی

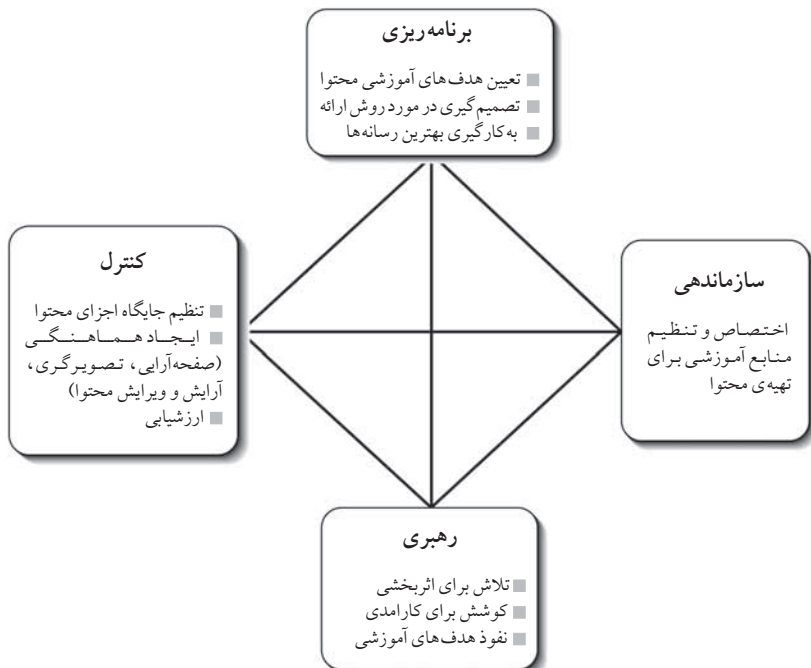
برنامه‌ریزی، کارکرد آغازین مدیریت است. با آگاهی از امکانات و ضرورت‌ها و شناخت محدودیت‌ها لازم است، مسیر دستیابی به هدف‌ها تعیین شود. هدف‌ها نیز براساس نیازهایی مشخص می‌شوند که منابع معتبر اعلام می‌کنند.

سازماندهی محتوای کتاب آموزشی به تنظیم توالی و تربیت رسانه‌های متفاوت نوشتاری و تنظیم رویه‌های خاص برای ارائه‌ی پودمان‌هایی آموزشی که محتوای کتاب آموزشی را تشکیل می‌دهند، اشاره دارد و به‌طور کلی می‌توان، با عنوان «اختصاص و تنظیم منابع» از آن یاد کرد.

ایجاد هماهنگی، کنترل و نظارت بر اجرای کیفیت‌هایی معنایی و ظاهری محتوا، از دیگر وظایف تهیه‌کننده‌ی محتواست. نویسنده با تلاش برای

سودمند بودن محتوا، مورد توجه واقع شدن از سوی مخاطب، و استفاده‌ی بهینه از ابزارهایی که محتوا را به وجود می‌آورند، رهبری خود را در تمهید محتوای آموزشی به کار می‌گیرد (نمودار ۱).

محتوا با توجه به نیازهای زندگی مخاطب تدوین می‌شود و موقعیت‌های برخورد فعال خواننده با هدف‌های خود را فراهم می‌کند تا انگیزه و علاقه‌ی خواننده را به حداکثر برساند

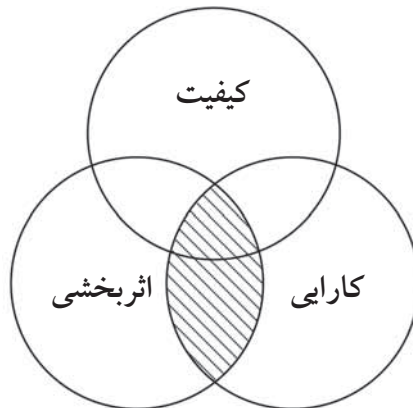
نمودار ۱. چهار کارکرد مدیریت محتوای کتاب آموزشی

بهره‌وری در مدیریت محتوای کتاب آموزشی

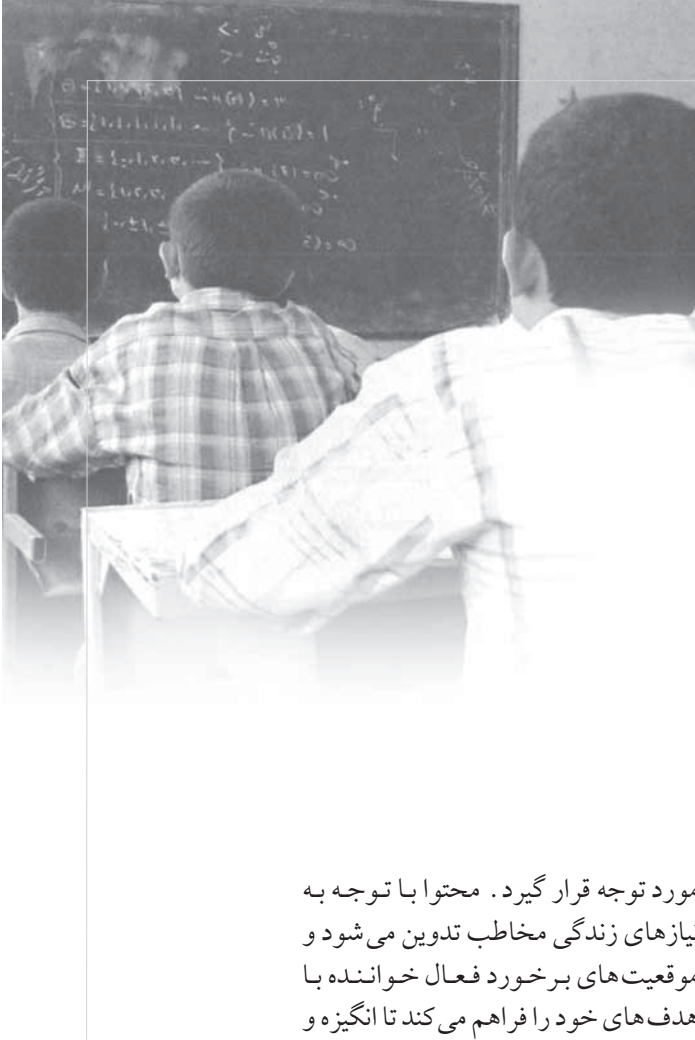
آموزشی نیز در مضیقه قرار گیرد و چون مانند محصول کارخانه‌ای، کیفیت و کارایی آن مشهود نیست، در دراز مدت فقر آموزشی و فرهنگی را دامن می‌زند.

به هر حال، محاسبه‌ی بهره‌وری محتوای کتاب آموزشی امری دشوار و پیچیده است. اما این پیچیدگی موجب نمی‌شود، از آن صرف نظر کرد. بنا بر همین ضرورت، در این مقاله می‌کوشیم شاخص‌هایی برای ایجاد بهره‌وری در نظام مدیریت محتوای کتاب آموزشی ارائه دهیم. به طور کلی، بهره‌وری به سه عامل: کیفیت^۵، کارایی^۶ و اثربخشی^۷ مربوط می‌شود. این سه عامل، جدا از هم نیستند؛ به طوری که گاه کیفیت را همراه اثربخشی قلمداد کرده‌اند. اما نظر به اهمیت هریک از این عوامل و تجزیه و تحلیل بهتر مدیریت محتوا، هر یک جداگانه بررسی خواهد شد؛ هر چند موارد هم‌پوشانی بسیار زیادند و فصل مشترک سه عامل، فضایی درخور است (نمودار ۲).

در مدیریت محتوای کتاب آموزشی که مجموعه‌ی چهار کارکرد ذکر شده را در برمی‌گیرد، بحث بهره‌وری ارزش ویژه‌ای دارد. محاسبه‌ی بهره‌وری در سیستم مکانیکی، بسیار ساده است. کافی است از کار و محصول خروجی سیستم آگاه باشیم و نسبت آن را، به انرژی و هزینه‌هایی که به عنوان ورودی سیستم دریافت کرده‌ایم، به دست آوریم. هر چه حاصل این نسبت (خروجی / ورودی) به یک نزدیک‌تر باشد، بهره‌وری بالاتر است. اما در تهیه‌ی محتوای آموزشی، کم‌تر به بحث بهره‌وری توجه می‌شود. این بی‌توجهی دو آفت اصلی دارد: آفت اول در صورت وجود منابع و امکانات است که زمینه‌ی ریخت و پاش بی‌رویه وجود دارد. و آفت دوم هنگامی است که منابع و امکانات کم‌تری به آموزش اختصاص داده شود. در این صورت، بدیهی است که تدارک محتوای کتاب

نمودار ۲. عوامل مؤثر در بهره‌وری

۱. کیفیت

کیفیت، بر خورداری محصول از شرایط مطلوب است. محتوای کتاب آموزشی وقتی دارای کیفیت است که از چهار ملاک مطلوب زیر برخوردار باشد: اعتبار: محتوایی دارای اعتبار کافی، موثق و درست به شمار می آید، که از ارائه‌ی فرضیه‌ها و مفاهیم متروک گذشته پرهیز، و به امور مسلم امروزی توجه می کند.

اهمیت: محتوای دارای اهمیت فقط به ارائه‌ی دانش محض نمی پردازد، بلکه می کوشد به جنبه‌های کاربردی دانش و به مهارت‌های تفکر برتر و تولید دانش توجه کند. ایده‌های اساسی، مفاهیم و اصول را به دقت بیان می کند و در عین حال، مهارت‌های یادگیری که راه یادگیری را هموار می سازند، در آن جایگاه ویژه دارند. محتوا نسبت به نگرش و حساسیت‌های مربوط به یک موضوع، بی توجه نیست.

قابل یادگیری بودن: هدف محتوای کتاب آموزشی، آموزش است. بنابراین، محتوای چنین کتابی، با شناخت شرایط محیطی و ویژگی مخاطبان، و توانایی و رشد ذهنی و عقلی آن‌ها ارائه می شود.

ایجاد علاقه: اگرچه توجه مطلق به علاقه‌ی دانش آموزان امری محدود کننده تلقی می شود، اما ایجاد انگیزه در خواننده‌ی محتوای کتاب آموزشی باید

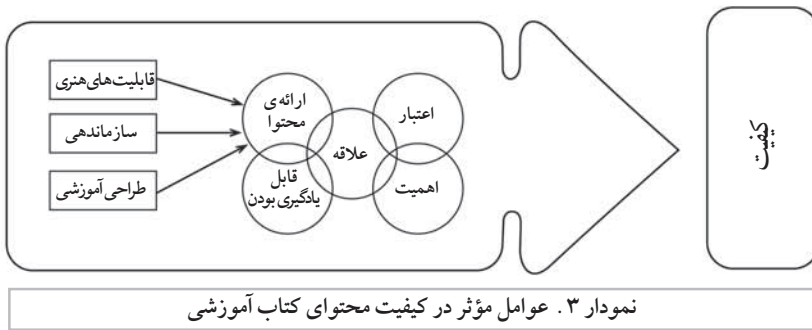
مورد توجه قرار گیرد. محتوا با توجه به نیازهای زندگی مخاطب تدوین می شود و موقعیت‌های برخورد فعال خواننده با هدف‌های خود را فراهم می کند تا انگیزه و علاقه‌ی خواننده را به حداکثر برساند. علاوه بر ملاک‌های فوق، شرایط مطلوب در سازماندهی محتوا و «طراحی آموزشی»^۸ و ارائه‌ی آن، از عوامل مهم در کیفیت بخشی کتاب آموزشی به شمار می آیند.

عامل عمده‌ی دیگر در کیفیت کتاب آموزشی، قابلیت‌های هنری و کیفیت‌های فیزیکی است. برای کیفیت بخشی محتوا، به این موارد توجه می شود:

■ زیبایی‌های بصری در طراحی جلد و ظاهر کتاب

برنامه ریزی، آگاه بودن از فرصت ها و محدودیت هاست. عوامل پیرامونی که در بحث فرصت ها و محدودیت ها مطرح می شوند که در تهیه ی محتوا اثر دارند، فرصت هایی که این عوامل ایجاد می کنند، در کیفیت محتوا اثر می گذارند و به کارگیری بهینه ی آن ها موجب کارایی می شود. همچنین، شناخت محدودیت ها در هر مورد نیز از اتلاف منابع (مادی و انسانی) می کاهد و موجب کارایی می شود.

- قطع مناسب
- کیفیت مناسب تصویرسازی و ارتباط مستقیم آن با هدف های آموزشی محتوا
- اندازه و شکل مناسب حروف
- صفحه آرای مناسب
- استفاده از رسانه های گوناگون کتبی (عکس، کارتون، نقاشی، نمودار، جدول و...)
- استفاده از علامت های مشخص کننده و ریز نقش ها برای وحدت بخشی هنری (نمودار ۳).

برای کارایی لازم است، پاسخ های مناسبی در ارتباط با پرسش های مربوط به عوامل پیرامونی داشته باشیم:

فرصت های اقتصادی:

- ◀ برای تهیه ی کتاب آموزشی، چه مقدار می توان سرمایه گذاری کرد؟
- ◀ از سرمایه گذاری، انتظار چه مقدار استفاده هست؟
- ◀ بازار کتاب چگونه است؟ (مخاطبان کتاب چند درصد جامعه هستند؟ چند درصد مخاطبان، متقاضیان کتاب هستند؟ امکانات معرفی کتاب کدامند؟ و چگونه

۲. کارایی

داشتن بازدهی بالا، موجب کارایی خواهد شد. کارایی به معنای صرف حداقل منابع برای تحقق هدف های مورد نظر است. بازدهی بالای محتوا وقتی حاصل می شود که با شناخت فرصت ها و امکانات، حداقل انرژی، زمان، پول و... برای تولید محتوای مطلوب به کار گرفته شود. اگر محتوای کتاب با چنین توصیفی فراهم آید، می توان گفت: «کار درست انجام شده است.»^۹

کارایی بالای محتوا، نیازمند برنامه ریزی است. اولین شرط

می توان کتاب را به شکل مناسب توزیع کرد تا به دست مخاطب برسد؟

فرصت های اخلاقی:

◁ آیا محتوا با ارزش های موجود در جامعه سازگاری دارد؟

◁ آیا محتوا فارغ از هرگونه برتری بخشی های نژادی (قومی)، جنسی و گروهی است؟ حساسیت ها در این موارد کدامند؟

فرصت های سیاسی و حقوقی:

◁ آیا محتوا بدون سوگیری خاص سیاسی تهیه شده است؟

◁ برخورد های سیاسی احتمالی با محتوای کتاب آموزشی چگونه پیش بینی می شوند؟

فرصت های اداری - اجتماعی:

◁ روش ها و رویه های دریافت اجازه ی چاپ کدامند؟

◁ آیا به نیازهای جامعه به طور عام، و نیازهای مخاطبان به طور خاص توجه شده است؟

● فرصت های فنی: امکانات فنی

موجود برای چاپ مناسب کتاب چیست؟

◁ از متخصصان تصویرگری، تکنولوژی آموزشی (طراحی آموزشی)، ویراستاران ادبی و علمی و... چگونه می توان استفاده کرد؟

مجموعه ی این فرصت ها، در تهیه ی

محتوای کتاب آموزشی اثر دارند. بنابراین

لازم است با مدیریت مناسب، از

محدودیت هایی که هر یک از عوامل یاد

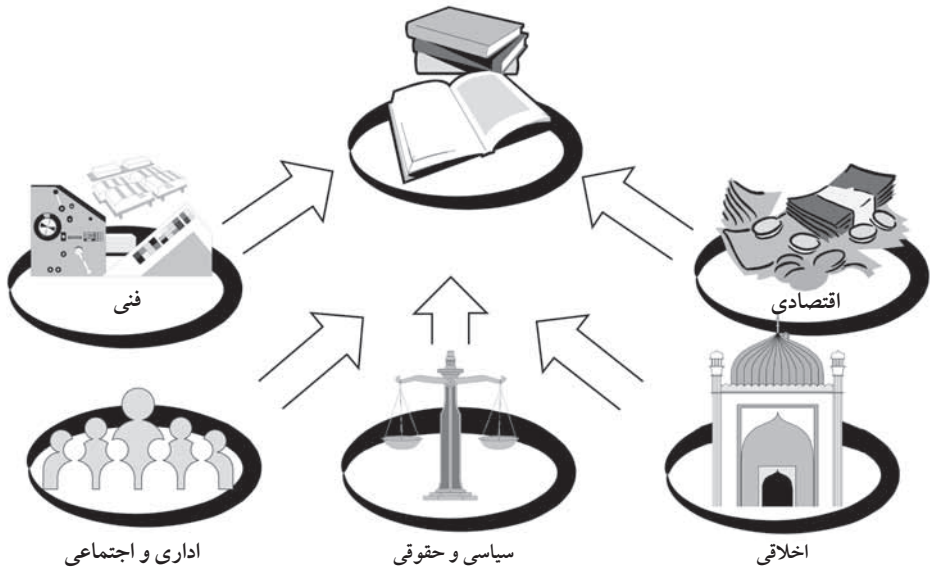
شده ایجاد می کنند، آگاه شد و از فرصت

موجود بهره برد تا بهره وری مطلوبی در

تولید محتوای کتاب های آموزشی به دست

آید (نمودار ۴).

محتوای کتاب آموزشی

نمودار ۴. عوامل پیرامونی مؤثر در کارایی محتوای کتاب آموزشی

کتاب آموزشی باید از به
کارگیری فنون یادگیری دیداری
دریغ نکند و در عین حال، فضای
خوبی برای احساس و درک
شنیداری نیز ایجاد کند

هدف‌هایی که
برای محتوای
کتاب آموزشی
تعیین می‌شوند،
در صورتی واقعی
و دست‌یافتنی
خواهند بود که
تولیدکننده‌ی
محتوا، از فرصت‌ها و
محدودیت‌های موجود آگاه
باشد و از آن‌ها بهره‌برداری کند.
کارایی محتوا به چگونگی تنظیم محتوا
و طراحی آموزشی آن نیز مربوط می‌شود.
پاسخ مثبت به هر یک از این پرسش‌ها، بر
امتیاز کارایی محتوا می‌افزاید:

توالی: آیا محتوا دارای نظم منطقی
است؟ (آیا مطالب از ساده به مشکل و از
جزء به کل ارائه شده‌اند و پیش‌نیازهای
یادگیری رعایت
شده‌اند؟)

به نظر می‌رسد، کتاب‌های آموزشی
(غیر از کتاب‌های درسی رسمی) لازم است
کتاب‌های درسی را به عنوان دانش پایه‌ی
مخاطبان خود، مورد توجه جدی قرار
دهند.

وسعت: آیا محتوا، ابعاد گوناگون
هدف‌های تولید محتوا را پوشش می‌دهد؟
تبادل: آیا هدف‌های مهارتی و نگرشی
مورد توجه بوده‌اند و جایگاه هر یک در محتوا
به‌طور متعادل وجود دارد؟

(دانش‌ها و اطلاعات پایه‌ی ارائه
شده، چه مقدار از کلیشه‌های رایج فراتر
رفته‌اند و به حافظه متکی نیستند؟)

بدیهی است، بی‌توجهی به هر یک از
این ویژگی‌ها می‌تواند مسیر کوتاه رسیدن
به هدفی معین را به راهی دشوار و طولانی
بدل کند که موجب کاهش بازدهی خواهد
شد. نکته‌ی دیگر آن که تعیین هدف‌های
دقیق و عملیاتی، موجب هماهنگی عوامل
گوناگون تولید

محتوا (نویسنده،
تصویرگری،
طراحی آموزشی،
ویراستاری و...) می‌شود.
بدیهی است، هماهنگی
عوامل تولید به
کاهش هزینه‌ها و
افزایش بازدهی و
کارایی
می‌انجامد.

۳. اثربخشی

کردن به درون برای تصویر ذهنی استفاده می‌شود. از نظام شنوایی نیز برای شنیدن صداهای بیرون و درون استفاده می‌کنیم. نظام لامسه برای احساس آنچه در بیرون است و احساس درونی

شامل عواطف و احساس‌های به‌خاطر سپرده شده، استفاده می‌شود. هرچند نظام‌های تجسمی هرگز انحصاری نیستند، اما در هر یک از خوانندگان می‌توان نظام برتری را جست‌وجو کرد. بر این اساس ممکن است گروهی، یادگیرندگان بصری، گروه دیگری یادگیرندگان سمعی، و دسته‌ای هم یادگیرندگان لمسی باشند.

به نظر می‌رسد، بیش‌تر افراد یادگیرندگان دیداری (بصری) هستند. این افراد با استفاده از رسانه‌های تصویری (به‌کارگیری گرافیک، کارتون، عکس، نمودار، و...)، بهتر یاد می‌گیرند. بنابراین، کتاب آموزشی باید از به‌کارگیری فنون یادگیری دیداری دریغ نکند و در عین حال، فضای خوبی برای احساس و درک شنیداری نیز ایجاد کند.

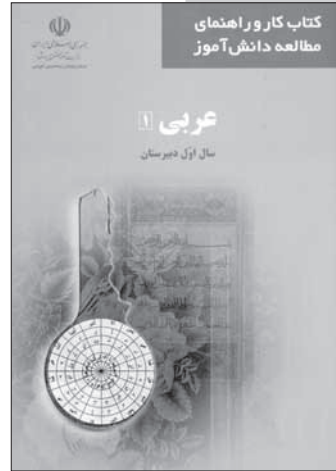
متن محتوا نیز لازم است به این تفاوت

وقتی همه‌ی کارها در جهت هدف‌های اصلی صورت می‌گیرند، اثربخشی بیش‌تر می‌شود. اثربخشی، «توانایی به‌انجام رساندن هدف‌ها یا کار مناسب است.»^{۱۰} این مسأله لزوماً به معنای به‌کارگیری حداقل هزینه‌ها و حداکثر استفاده‌ی مفید از منابع نیست. کتابی را در نظر بگیرید که نویسندگان گوناگون در تهیه‌ی آن نقش داشته‌اند. هر یک حداکثر تلاش خود را برای تدوین بخشی که برعهده گرفته‌اند، انجام داده‌اند، اما ناهماهنگی بین نویسندگان باعث شده است، محتوا توالی مناسبی نداشته باشد. در این صورت، هماهنگی بین اجزای محتوا در کل کتاب کم‌تر به چشم می‌خورد و هزینه‌های تولید به خاطر جدایی تولیدکنندگان افزایش می‌یابد.

برای دستیابی به اثربخشی بالا در مدیریت محتوای کتاب آموزشی لازم است، هدف‌ها و علاقه‌ی مخاطبان، هم‌راستا با هدف‌های کتاب آموزشی و تولیدکنندگان باشد. بنابراین لازم است به این موارد دقت شود:

الف) همه‌ی مخاطبان از یک حس برای یادگیری استفاده نمی‌کنند:

حواس پنج‌گانه‌ی ما، دریچه‌ی ورود اطلاعات به محیط پردازش ذهن ما هستند. همه‌ی انسان‌ها در موقعیت‌های گوناگون از حواس متفاوتی استفاده می‌کنند. از نظام بینایی برای دیدن جهان بیرون و یا توجه

توجه کنند. ساده ترین نکته، توجه به واژگانی است که در متن به کار می روند، این واژگان تحت تأثیر نظام تجسمی نویسنده قرار دارند. البته نویسندگان

مسلط کتاب های آموزشی می کوشند، از کلماتی مانند «درک کردن»، «اندیشیدن»، «فرآیند» و... که در نظام تجسمی حالتی بی طرف دارند، استفاده کنند. اما همه ی ما متن هایی را دیده ایم که در آن ها، کلماتی چون تصور کردن، چارچوب، چشم انداز، پیش بینی کردن، متوجه شدن و نشان دادن بیش تر به کار رفته اند. این کلمات حکایت از نظام تجسمی دیداری دارند. و یا متونی با واژگانی چون تماس گرفتن، لمس کردن، خراشیدن، جذب کردن، رنج بردن، تنش و... مبتنی بر نظام برتر لمسی هستند. در هر صورت لازم است، به تناسب واژگان با هدف های محتوا توجه داشت. در کنار آن، به کارگیری واژگانی که نظام های تجسمی خوانندگان گوناگون را لحاظ کنند، ضروری است.

ب) مخاطبان فعال بهتر یاد می گیرند: محتوایی که با نگاه «دانای» کل تهیه شده است و ذهن مخاطب را ظرفی تهی می انگارد که لازم است، با محتوای کتاب های آموزشی پر شود، به انگیزه های مخاطبان توجه نداشته است و بنابراین اثربخش نخواهد بود.

ویژگی های زیر باعث فعالیت خواننده و افزایش اثربخشی می شود:

- محتوا با نیازهای علمی، زندگی و یا تحصیلی خواننده هماهنگ باشد.
- محتوا چالش برانگیز باشد و خواننده را به نقد، داوری و یا فضاهای تازه ی فکر و اندیشه فرا خواند.
- محتوا با زبانی ساده و روان به رشته ی تحریر درآمده باشد. واژگان به کار رفته برای خواننده مأنوس و آشنا، و با نظام تجسمی وی سازگار باشد.
- محتوا فرصت ارزیابی و فعالیت را به خواننده بدهد.
- محتوا به یکپارچگی (تلفیق) رشته های گوناگون مربوط به هدف های خود توجه داشته باشد.

ج) خوانندگان از مقوله های هوشی متفاوتی برخوردارند: محتوای کتاب های آموزشی لازم است، فرصت هایی را ایجاد کنند که خوانندگان آن ها بتوانند، با توجه به مقوله های هوشی^{۱۱} خود، با هدف های محتوا، ارتباط برقرار کنند. هر مقوله ی هوشی فعالیت های مناسبی را می طلبد و محتوای اثربخش این زمینه

را باید مورد نظر قرار دهد.

کنترل و ارزشیابی

در این نوشته تاکنون سه کارکرد برنامه ریزی، سازماندهی و رهبری در مدیریت محتوا در چارچوب سه عامل کیفیت، کارایی و اثربخشی، مورد بحث قرار گرفته است. البته موضوع سازماندهی که انتخاب و ارائه‌ی محتوا را در برمی گیرد، در خور توجه بیش تری است و فرصت بیش تر و مناسبی را برای طرح می طلبد که در این مقاله کم تر به آن پرداخته شده است. اما در پایان این مقاله، اشاره‌ی مختصر به کارکرد کنترل در مدیریت محتوای کتاب آموزشی ضروری به نظر می رسد.

چگونگی ارزیابی کارشناسان، میزان استقبال مخاطبان، از جمله شاخص های ارزیابی و کنترل کیفیت محتوا هستند. طراحی نظامی برای حفظ و کیفیت در جریان تولید محتوا، از وظایف اصلی تولیدکننده است.

سنجش میزان کارایی و اثربخشی، قضاوت درستی از چند و چون فرایند تولید در اختیار ما قرار می دهد. ابزار این سنجش می تواند، تهیه‌ی «فهرست ارزشیابی»^{۱۲} بر مبنای شاخص های کارایی و اثربخشی باشد. در عین حال، محتوای کتاب آموزشی بهتر است فرصتی برای خودارزیابی خواننده از آموخته ها تدارک دیده باشد. موضوع های قابل بحث و پرسش هایی که پیگیری و استمرار

هدف های کتاب آموزشی را می طلبند، می توانند به خودارزیابی خواننده کمک کنند.

زیر نویس

1. planing
2. organizing
3. contoroling
4. Leadering
5. Quality
6. Efficiency
7. Effectiveness
8. Instructional design
9. Doing things right
10. Doing the right thing

۱۱. اشاره به نظریه‌ی هوش چندگانه‌ی گاردنر. هشت هوش مشهور عبارتند از: کلامی، ریاضی (منطقی)، مکانی، حرکتی - جسمانی، موسیقایی، میان فردی، درون فردی و طبیعت گرا.

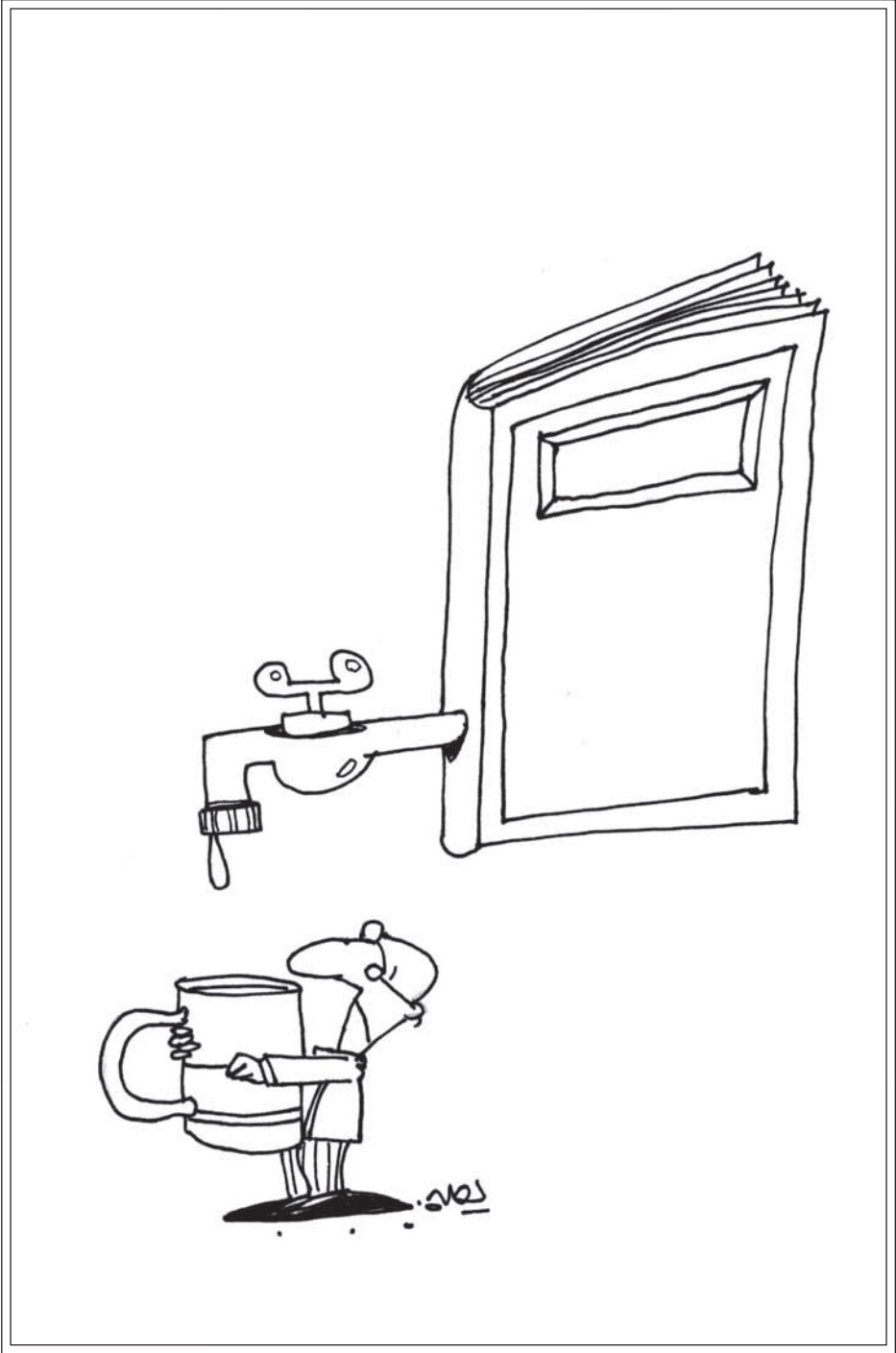
12. Check list

منابع

- ۱- نیکلس، ادری و هاروارد. راهنمای عملی برنامه درسی. ترجمه‌ی داریوش دهقان. انتشارات قدیانی. تهران. [بی تا]
- ۲- کونتر، هرولد و دیگران. اصول مدیریت ج ۱. ترجمه‌ی محمدعلی طوسی. مرکز آموزش مدیریت دولتی. تهران چاپ دوم ۱۳۷۲.

3-Bartol,Kathrgm.Dmartih,David.

Managment: MCGraw Hill. Newyork. 1991.

✓ طرح سامان بخشی اقدامی در جهت هدایت و مدیریت وضعیت تولید کتاب‌های آموزشی است و می‌تواند، مشکلات حوزه‌ی نشر کتاب‌های آموزشی را شناسایی و برای رفع آن‌ها، تمامی عوامل تأثیرگذار را به مشارکت دعوت کند.

کتاب‌های آموزشی
در مسیر سامان بخشی

قلاش
شش‌سال
شش

آموزشی رشد
کتابهای
جشنواره
پنجمین
دوره آموزش عالی

سید امیر رون

اشاره

وضعیت نشر کتاب‌های آموزشی تا قبل از سال ۱۳۷۹، به لحاظ بی‌توجهی به اصول علمی، آموزشی و تربیتی در تألیف و تصویرگری و چاپ این نوع کتاب‌ها، و هم‌سویی ناچیز با هدف‌های برنامه‌های آموزشی و درسی، موجب بروز انتقاداتی از سوی اولیا و دانش‌آموزان، معلمان رسانه‌های جمعی، مدیران و متخصصان آموزشی و تربیتی شد. این مطلب دست‌اندرکاران «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» را بر آن داشت که در این زمینه چاره‌اندیشی کنند. سازمان، با توجه به رسالت خطیر خود در هدایت و سمت‌دهی به بازار نشر کتاب‌های آموزشی، تصمیم گرفت «طرح سامان بخشی کتاب‌های آموزشی» را به تصویب رسانده و به اجرا درآورد.

انجام این امر خطیر را برعهده گرفت و به منظور نیل به مقاصد فوق، این اقدامات را در فاصله سال‌های ۷۹-۸۴ انجام داد:

۱. تشکیل شورای سیاست‌گذاری و نظارت با حضور نمایندگان معاونت‌های ذی‌ربط وزارت آموزش و پرورش و اتحادیه‌ی ناشران و صاحب‌نظران حوزه‌ی نشر؛ به طوری که تاکنون بیش از ۳۴ جلسه داشته است.

۲. تشکیل دبیرخانه، کمیته‌ها و تیم‌های کارشناسی حوزه‌های آموزشی (۴۷ گرایش اصلی) به تفکیک دوره‌های تحصیلی سه‌گانه، به منظور بررسی میزان انطباق کتاب‌های آموزشی با معیارها و استانداردهای مطلوب.

۳. برگزاری جشنواره‌های کتاب‌های آموزشی رشد با هدف کلی تشویق، حمایت و پشتیبانی از فعالیت پدیدآورندگان که در جهت هدف‌ها و نیازهای آموزشی و درسی آموزش و پرورش فعالیت می‌کنند؛ به طوری که تاکنون پنج دوره از آن به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۹ (دوره‌ی آموزش ابتدایی)، ۱۳۸۰ (دوره‌ی آموزش راهنمایی تحصیلی)، ۱۳۸۱ (دوره‌ی آموزش متوسطه نظری، فنی و حرفه‌ای و کاردانش و پیش‌دانشگاهی)، ۱۳۸۳ (دوره‌های آموزش ابتدایی و آموزش راهنمایی تحصیلی) و ۱۳۸۴ (دوره‌ی آموزش متوسطه نظری، فنی و حرفه‌ای و کاردانش و پیش‌دانشگاهی) برگزار شده است.

۴. اعلام استانداردها، معیارها و

«طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» از سال ۱۳۷۹ با هدف دستیابی به مقاصدی که در ادامه خواهد آمد به اجرا گذاشته شد:

۱. سیاست‌گذاری و هدایت تولید کتاب‌های آموزشی مرتبط با برنامه‌های آموزشی و درسی؛

۲. نظارت، ارزیابی و بررسی علمی کتاب‌های آموزشی؛

۳. حمایت از ناشران، نویسندگان و معلمان، و تشویق آنان به تولید کتاب‌های آموزشی مفید و مناسب براساس برنامه‌های آموزشی و درسی.

«دفتر انتشارات کمک‌آموزشی» از سوی ریاست وقت سازمان پژوهش، مسؤلیت

ویژگی های تولید کتاب های آموزشی و نیازها و توصیه های آموزش و پرورش به ناشران و پدیدآورندگان، در قالب نشریات و مجموعه راهنماهای موضوعی تولید کتاب های آموزشی. در این مدت، دو سند اساسی در حوزه های ادبیات فارسی و علوم تجربی، پنج شماره ی بیانیه ی هیأت داوران جشنواره ها و ۲۳ شماره ی دیگر با عنوان «ویژگی های کتاب های آموزشی» در حوزه های آموزشی خاص چاپ و توزیع شده است.

۵. انتشار سلسله نشریات «کتابنامه های رشد»، با هدف معرفی و ارائه ی فهرست توصیفی کتاب های آموزشی مناسب و مرتبط با محتوای برنامه ی آموزشی و درسی، به دانش آموزان و معلمان سراسر کشور. تاکنون ۲۱ شماره کتابنامه رشد مربوط به دوره های تحصیلی ابتدایی (۷ شماره)، راهنمایی (۶ شماره)، متوسطه نظری (۴ شماره) و فنی و حرفه ای و کاردانش (۴ شماره) تهیه شده است.

۶. انتشار ۱۳ شماره ی فصل نامه ی «جوانه» با محتوای آموزشی، تحلیلی و پژوهشی با هدف اطلاع رسانی، اشاعه ی فرهنگ ارائه ی یافته های علمی و ایده های نو، تبادل نظر و تجربه بین صاحب نظران، نویسندگان، برنامه ریزان و ناشران در زمینه ی مباحث مربوط به فرایند تولید کتاب های آموزشی مناسب.

۷. معرفی آثار برگزیده ی ناشران و کتاب های آموزشی مناسب و مرتبط با برنامه های آموزشی و درسی دوره های

سه گانه ی وزارت آموزش و پرورش، مورد نیاز دانش آموزان، اولیای آنان، معلمان و کارشناسان آموزشی در پایان کتاب های درسی.

۸. برنامه ریزی و طراحی وب سایت اطلاع رسانی «سامان کتاب» (www.samanketab.com)، توسط دبیرخانه ی سامان بخشی، به منظور پیام رسانی به روز و ایجاد ارتباط بهتر و دوسویه با گروه های مخاطب و نهادهای ذی نفع.

۹. طراحی، تهیه، اعتبار بخشی و تکثیر (که در اختیار مخاطبان سراسر کشور قرار

گرفت)،

معرفی توصیفی حدود ۴۶۰۰ کتاب آموزشی مناسب،

ویژه ی دوره های تحصیلی سه گانه، تحت دو لوح فشرده (cd)

شده، کتاب‌های کار و تمرین و تست‌های چندگزینه‌ای هستند. نظام نمره‌گرایی، وجود کنکور و المپیادهای متعدد و اغراق آمیز، و کوشش برای قبولی در آنها، عامل اصلی گرایش تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان به این کتاب‌هاست.

۱-۳. در برخی از حوزه‌های آموزشی مانند علوم تجربی، اجتماعی و جغرافیا، غلبه با کتاب‌های ترجمه‌ای است تا تألیفی. در ترجمه‌ی این کتاب‌ها، گاه از واژگانی استفاده شده است که با سطح سنی فراگیر متناسب نیستند.

۱-۴. کمبود کتاب آموزشی برای معلم و یا دانش‌آموز در برخی حوزه‌ها مانند علوم اجتماعی، زبان‌آموزی، تربیت دینی، تربیت بدنی و ادبیات، و نیز آموزش فیزیک، شیمی، ریاضی، زیست‌شناسی، عمران، کشاورزی، ساختمان، علوم دریایی و فنی حرفه‌ای کاملاً چشمگیر است.

۱-۵. در برخی از کتاب‌های آموزشی، از زبان نامناسب و دور از فهم دانش‌آموز استفاده شده است. در حالی که در کتاب آموزشی باید از نثری ساده، روان و متناسب با خزانه‌ی واژگان فراگیران استفاده شود.

۲. روشن شدن ضرورت استانداردسازی کتاب‌های آموزشی و ضابطه‌مند شدن تولید این کتاب‌ها، به طوری که در حال حاضر، یک سوم از کتاب‌های بازار به استانداردهای مورد نظر نزدیک شده‌اند.

۳. شناسایی کتاب‌های آموزشی مطلوب برای معرفی به مدرسه‌ها،

در دو مرحله به منظور اطلاع‌رسانی و پشتیبانی از کتاب‌های آموزشی مناسب و مرتبط با برنامه‌های درسی و همچنین ارتقای دانش، معلومات و گسترش محیط یادگیری دانش‌آموزان.

۱۰. برگزاری بیش‌تر از ۱۰ میزگرد علمی و کاربردی و نشست هم‌اندیشی بهبود کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی با حضور ناشران و نویسندگان کتاب‌های آموزشی و کارشناسان برنامه‌ی آموزشی و درسی.

نتایج کلی اجرای طرح سامان بخشی کتاب‌های آموزشی

اجرای این طرح با وجود برخی کاستی‌ها، پیامدهای مثبتی داشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱. روشن شدن آسیب‌ها، تنگناها و کاستی‌ها در حوزه‌ی تدوین کتاب‌های آموزشی از جمله:

۱-۱. از بین کتاب‌های آموزشی که در شش سال اخیر وارد بازار شده‌اند، حدود یک سوم آن‌ها از استانداردهای مطلوب آموزشی برخوردارند.

۱-۲. بیش‌ترین کتاب‌های تولید

خانواده‌ها، دانش‌آموزان، معلمان و حتی سایر ناشران باعث شده است، اکثر آن‌ها علاقه‌مندی خود را به آشنا شدن با ضابطه‌ها، استفاده کردن و از آن‌ها، و شرکت در کارگاه‌های آموزشی مربوطه اظهار کنند.

۴. تولید سلسله‌ای از اسناد درخصوص ضوابط تولید کتاب‌های آموزشی، در قالب نشریات قطع پالتویی، بیانیه‌ها و فصل‌نامه‌ی تخصصی‌جوانه که مورد استقبال ناشران، مؤلفان، مدیران، معلمان، انجمن‌های علمی و فرهنگی و مؤسسه‌ها قرار گرفتند. در واقع، تولید این اسناد به میزان زیادی به ایجاد و توسعه‌ی ادبیات لازم برای ضابطه‌مند کردن کتاب‌های آموزشی و تاحدی روشن شدن ابهامات درخصوص تعریف از کتاب‌های آموزشی، هدف‌ها و ویژگی‌های انواع آن‌ها کمک کرد؛ اگرچه هنوز نیازمند پیمودن راهی طولانی هستیم.

از فرایند برگزاری جشنواره‌های رشد در هر سال ارزشیابی جامعی صورت گرفته است، به طوری که نتایج آن به صورت گزارش‌های جداگانه از سوی دفتر انتشارات کمک‌آموزشی منتشر شده است. مهم‌ترین نتایج این نظرسنجی‌ها به این قرار هستند:

■ به صورت میانگین، ۷۵ درصد از پاسخگویان، کیفیت اجرای برنامه‌ها را در سطح خوب و خیلی خوب ارزیابی کرده‌اند و برگزاری آن را برای رسیدن به مقاصد که در ادامه خواهد آمد، موفق دانسته‌اند:

ترویج معیارها و استانداردهای تدوین کتاب‌های آموزشی، ارتقای کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی، هماهنگ کردن فعالیت‌های پراکنده در حوزه‌ی تدوین و نشر کتاب‌های آموزشی، قدردانی از مؤلفان و ناشران برجسته و تأثیر مثبت و مؤثر در فعالیت‌های

آنان، و اظهار تمایل ناشران به ارائه‌ی آثار خود در جشنواره.

■ به طور کلی، رشد ۲۵ درصدی تولید کتاب‌های آموزشی مناسب در بازار نشر، نشان از ایجاد زمینه، درخصوص تولید کتاب‌های آموزشی متناسب با معیارها و استانداردهای برنامه‌های درسی دارد و به تبع آن، ناشران کتاب‌های آموزشی در کشور، دفتر انتشارات کمک‌آموزشی را به عنوان مرجع و متولی آن به رسمیت شناخته‌اند.

✓ کتاب راهنمای خوب برای معلم، کتابی است که به معلمان کمک کند، تجربه‌های خود را سازمان دهند، بدون آن که به آن‌ها دیکته کند، چه کاری باید انجام دهند.

اشاره

«راهنمای معلم» معمولاً کتابی آموزشی است که به معلم کمک می‌کند، با هدف‌های برنامه، فلسفه‌ی آموزشی، رویکرد برنامه‌ی درسی، نحوه‌ی ارائه‌ی برنامه در کلاس و شیوه‌ی ارزشیابی از فراگیرنده در برنامه‌ی درسی خاصی آشنا شود. معمولاً راهنمای معلم برای کتاب درسی خاص و کلاس معینی طراحی و تدوین می‌شود، اما در مواردی هم برای یک دوره‌ی تحصیلی خاص و برای چند پایه به تألیف درمی‌آید. مورد اخیر را در برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی بیش‌تر می‌توان مشاهده کرد.

سوابق جهانی انتشار کتاب راهنمای معلم

نخستین بار کتاب راهنمای معلم در سال ۱۹۴۰م «م» برای معلمان ابتدایی وارد بازار شد. هدف از انتشار آن تنها این بود که به معلمان آموزش داده شود، چگونه محتوای کتاب درسی را در کلاس ارائه کنند. برعکس کتاب‌هایی که برای معلمان دوره‌ی ابتدایی منتشر می‌شد و حاوی اطلاعات زیادی برای معلمان بود، کتاب‌هایی که برای معلمان دبیرستان‌ها و کالج‌ها منتشر می‌شد، اطلاعات محدودتری داشت و بیش‌تر حاوی راهنمایی‌هایی برای حل تمرینات و پاسخ به سؤالات بود.

در آن زمان، دو رویکرد متفاوت در تألیف این کتاب‌ها مطرح بود: نخست آن‌که لازم است، کتاب راهنمای معلم دوره‌ی ابتدایی حاوی اطلاعات کلی درباره‌ی آموزش دوره‌ی ابتدایی، خصوصیات کودکان، روش‌های تدریس موضوعات گوناگون، و اصول کلاس‌داری باشد. و دوم آن‌که در دوره‌ی دبیرستان، با توجه به تخصصی بودن درس‌ها، نیاز نیست که وارد جزئیات شد و تنها به ذکر کلیات باید اکتفا کرد. اگرچه در همان زمان، عده‌ی زیادی از معلمان دبیرستان‌ها، معتقد بودند، کتاب راهنمای معلم دوره‌ی دبیرستان نیز باید روشی مانند دوره‌ی ابتدایی، را اتخاذ کند. به هر حال در آن زمان ناشران شروع به ارائه‌ی آموزش‌های پایه‌ای برای معلمان کردند؛ مهارت‌هایی که امروزه اکثر معلمان دارا

با این حال در مواردی، راهنمای معلم مستقل از کتاب درسی است. این نوع کتاب‌ها دو گونه‌اند: گاه حاوی اطلاعاتی در خصوص اصول تعلیم و تربیت برای دوره‌ی خاصی، مثلاً ابتدایی، و روش‌های تدریس در موضوعات گوناگون درسی، ابزارهای آموزشی، نظام ارزشیابی، خصوصیات کودکان و فنون کلاس‌داری است. برای مثال، به کتاب «اصول آموزش و پرورش»، از تألیف مرحوم دکتر عیسی صدیق و یا کتاب «دبستان و وظایف آن»، از انتشارات وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۱۴ «ش» می‌توان اشاره کرد. اما در مواردی، تنها حاوی اطلاعات زمینه‌ای و کافی در یک موضوع درسی است. کتاب‌هایی که با عنوان آموزش درس‌هایی نظیر علوم، جغرافیا، زیست‌شناسی، تاریخ، حقوق بشر، توسط یونسکو و یا دیگر ناشران و افراد علاقه‌مند منتشر شده است، در زمره‌ی این کتاب‌ها قرار می‌گیرند. هدف اصلی این مقاله، بررسی وضعیت آن دسته از کتاب‌های راهنمای معلم است که برای یک کتاب درسی تألیف شده‌اند. کتاب راهنمای معلم، مشابه کتاب راهنمای عملی برای انجام آزمایشات توسط معلم، و یا کتابی است که به منظور آموزش معلمان برای تدریس موضوع درسی خاصی تألیف شده باشد.

«سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» در یک دهه‌ی اخیر به چاپ رسیده‌اند. برای مثال می‌توان به کتاب‌های راهنمای معلم برای معلمان ابتدایی و راهنمایی در حوزه‌ی درس علوم اشاره کرد.

در حال حاضر، کتاب‌های راهنمای معلم حاشیه‌دار حاوی اطلاعاتی است شامل: منطق برنامه، رویکردهای آموزشی، هدف‌های آموزشی، جدول‌های توالی و وسعت مفاهیم، معرفی منابع آموزشی برای معلم، معرفی مواد آموزشی متفاوت، روش اجرای برنامه، نحوه‌ی ایجاد انگیزه، فعالیت‌های غنی‌سازی برای دانش‌آموزان تیزهوش، دستورالعمل‌هایی برای دانش‌آموزان دیرآموز، و بالاخره، نمونه‌ی سؤالات و شیوه‌ی ارزشیابی از فراگیران است [Kaltsounis, 1989]. این

کتاب‌ها از نظر چاپ، رنگ و اندازه‌ی حرف‌های به کار رفته در حاشیه و متن نیز با سایر کتاب‌های راهنمای معلم فرق دارند.

بررسی کتاب‌های مختلف راهنمای معلم حاکی از آن است که ناشران این کتاب‌ها ناچارند، به مانند کتاب‌های درسی، به یافته‌های پژوهشی و نظرات معلمان در تولید

هستند، ولی در آن زمان، بسیاری از معلمان فارغ‌التحصیل از دانشگاه‌ها نیز فاقد آن‌ها بودند. تنوع درس‌های تربیت معلم نیز به اندازه‌ی امروز نبود. شاید هم سیاست‌گذاران آموزشی به تربیت معلم، آن‌هم به صورت تخصصی و حرفه‌ای آن، توجه چندانی نداشتند.

به هر حال، تألیف این کتاب‌ها با توجه به نوع اطلاعاتی که در آن‌ها ارائه می‌شد و انتظاراتی که معلمان داشتند، عملاً با انتقادهای زیادی مواجه شد. تعداد زیادی از معلمان توانایی به کارگیری روش‌های تجویزی را نداشتند و شاید هم در عمل، اجرای آن‌ها امکان نداشت. در نتیجه، کتاب‌هایی با ساختارهای ساده‌تر عرضه شدند. مثال واضح آن، کتاب‌های درسی همراه با حاشیه‌نویسی برای معلمان است

که امروزه وارد بازار شده‌اند. در حاشیه‌ی صفحات این کتاب‌های درسی حاشیه‌دار، رهنمودهایی برای معلمان در خصوص نحوه‌ی تدریس هر درس به دانش‌آموزان، ارائه شده است. این کتاب‌ها از نظر قطع بزرگ‌تر از کتاب درسی هستند. در کشور ما نیز این نوع از کتاب‌های راهنمای معلم توسط

استانتون معتقد است،
بهترین ارزیابی‌ها آن‌هایی
هستند که کتاب راهنما را
از دیدگاه معلمان ارزیابی
می‌کنند. وی معتقد
است، کتاب راهنمای
خوب برای معلم، کتابی
است که به معلمان کمک
کند، تجربه‌های خود را
سازمان دهند، بدون آن‌که
به آن‌ها دیکته کند، چه
کاری را باید انجام دهند

کتاب‌هایشان توجه

کنند؛ از جمله معرفی منابع

تدریس، بیان روش هدف‌ها به شکل مفصل‌تر، و معرفی روش‌هایی که کارآمدی و مؤثر بودن خود را در عمل نشان داده‌اند. آن دسته از کتاب‌های راهنمای معلمی که توسط این گروه از ناشران تألیف شده، بیش‌تر مورد توجه معلمان قرار گرفته‌اند.

استفاده از کتاب‌های راهنمای معلم با هدف ترویج ایدئولوژی سیاسی یک مسأله‌ی جدید است. خیلی از کشورها که مرحله‌ی تحول را پشت سر می‌گذارند، به این مهم توجه کرده‌اند. برای مثال، می‌توان به «کتاب راهنمای معلم برای داوطلبان سوادآموزی» در نیجریه اشاره کرد. این کتاب، علاوه بر راهنمایی گام‌به‌گام معلمان، به ارائه‌ی اطلاعات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به منظور هدایت بحث‌های سیاسی در کلاس می‌پردازد [کاردنال و میلر، ۱۹۸۱]. این کتاب در ضمن به دنبال ایجاد مهارت‌های تجزیه و تحلیل و پرورش حس مسؤولیت اجتماعی در معلمان است. معرفی منابع مطالعاتی به معلمان، از دیگر ملاحظات است که در

تألیف کتاب مورد توجه قرار گرفته است. در کوبا، کتاب «اجازه دهید با سواد شویم و مردم را هم مطلع کنیم»، به معلمان کمک کرد تا به داوطلبان، سواد خواندن و نوشتن را یاد دهند، یاد بگیرند که چگونه با هم بحث کنند، به خاطر منافع جمع کار کنند و در محصول کار با هم شریک شوند تا جامعه‌ای با منافع مشترک را برپا کنند.

ارزیابی مطالعات انجام شده روی کتاب‌های راهنمای معلم

در ارزیابی‌هایی که روی کتاب‌های راهنمای معلم انجام شده است، سه رویکرد را می‌توان تشخیص داد: نخست آن‌هایی که مرتبط با ملاک‌هایی هستند که در تألیف این کتاب‌ها به کار رفته‌اند. دوم آن‌هایی که به انتظارات معلمان از یک راهنمای معلم توجه دارند و به مقایسه‌ی این انتظارات با آنچه که در راهنما ارائه شده است، می‌پردازند. سوم آن‌هایی که می‌کوشند ارزیابی کنند، راهنماها چگونه و با چه تأثیری مورد استفاده‌ی معلمان قرار گرفته‌اند.

توافقی با هم ندارند.
 معلمان ابتدایی
 خواستار اطلاعات
 تفصیلی تر در
 مورد برنامه،
 نظیر هدف‌های

کلی و جزئی (رفتاری و مطالعات انجام شده
 غیر رفتاری)، روش تدریس گام به گام،
 پاسخ سؤالات طرح درس سالانه و روزانه،
 ذکر انواع آزمون‌های پایانی برای هر درس،
 معرفی مواد آموزشی و اطلاعات تکمیل
 برای معلم بودند. در دوره‌ی راهنمایی،
 انتظارات معلمان متفاوت، برای مثال
 علوم، زبان فارسی و حرفه و فن، از کتاب
 معلم با هم فرق دارد. به عبارت دیگر،
 کتاب‌های راهنمای معلم باید ضمن توجه
 به نکات مشترک، در مواردی نباید از
 چارچوب واحد پیروی کنند. لازم است،
 کتاب‌های مربوط به هر درس با توجه به
 انتظارات خاص معلمان آن درس تهیه
 شوند. این مطالعه در مقیاسی کوچک
 انجام شده است و ضرورت دارد،
 تحقیقات در این خصوص با ابعاد
 وسیع‌تری به اجرا درآید.

□ پیرونک (۱۹۷۹) نیز در مطالعه‌ی خود
 که روی معلمان ایالات متحده انجام داد،
 به این نتیجه رسید که معلمان در خصوص
 اجرای یک کتاب راهنما چندان با هم توافق
 ندارند. برخی از راهنماها به این علت مورد
 استفاده قرار دارند که خیلی کلی گویی
 کرده‌اند و برخی دیگر به این علت که

مطالعات انجام شده
 حاکی از آن است که در این راهنماها، از
 معیارها و واحدی در تألیف پیروی نشده
 است. استانتون معتقد است، بهترین
 ارزیابی‌ها آن‌هایی هستند که کتاب راهنما
 را از دیدگاه معلمان ارزیابی می‌کنند. وی
 معتقد است، کتاب راهنمای خوب برای
 معلم، کتابی است که به معلمان کمک
 کند، تجربه‌های خود را سازمان دهند،
 بدون آن‌که به آن‌ها دیکته کند، چه کاری را
 باید انجام دهند. به عبارت دیگر، عده‌ای
 معتقد هستند که کتاب راهنمای معلم بهتر
 است، نوع رفتار یک معلم موفق را با
 جزئیات کامل آن به دیگر معلمان نشان
 دهد. در واقع، مسأله‌ی اصلی در این
 راهنماها آن است که برنامه‌ی درسی به
 شکل مؤثر در کلاس ارائه شود و در عین
 حال، به معلمان کمک شود، به نیازهای
 متنوع دانش‌آموزان با توجه به خصوصیات
 منحصر به فرد آنان پاسخ دهند.

□ صفوی و معافی (۱۳۶۹) در مطالعه‌ی
 خود در خصوص انتظارات معلمان از کتاب
 راهنمای معلم به این نتیجه رسیدند که
 معلمان ابتدایی و متوسطه،
 در خصوص اجزای کتاب راهنما، چندان

پیشنهادهای زیادی را به معلمان ارائه کرده و تنها به سردرگمی بیش تر آن‌ها کمک کرده‌اند. سایر انتقادهای وارد بر کتاب‌های راهنما این است که خیلی وارد جزئیات می‌شوند، پیشنهادشان در خصوص انفرادی کردن آموزش غالباً ناکافی است، و این که سؤالات مطرح شده بیش تر روی حافظه و یادآوری تأکید کرده‌اند تا سطوح بالاتر شناختی.

کتاب‌های راهنمای معلم در حوزه‌ی زبان آموزی نیز از آن جهت که فاقد رهنمودهای دقیق برای یادگیری مهارت‌های زبانی و یا تمرینات کافی هستند، مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. این راهنماها همچنین به این دلیل که به اصول زبان‌آموزی، راهبردهای آموزشی و نحوه‌ی استنتاج درک معانی کلمات توجه ندارند، مذمت شده‌اند. برخی از راهنماها، گرچه با تحلیل تلفظ صداها و هجاهای رهنمودهایی ارائه می‌کنند، اما در کمک به معلمان در آموختن مهارت‌های

تدریس، نقص دارند. از دیگر نقص‌های این راهنماها، تأکید بیش ترشان بر رفتارهای مکانیکی است تا درک و فهم هدف‌های واقعی درس‌ها.

مطالعه‌ی دیگری روی انتظار معلمان از راهنماهای معلم در یکی از ایالات آمریکا حاکی از

آن بود که معلمان به راهبردهای تجویزی کم‌تر اهمیت می‌دهند تا راهبردهایی که به آن‌ها پیشنهاد شده باشد [تامیر، ۱۹۸۱]. به عبارت دیگر، معلمان را باید در خصوص نحوه‌ی تدریس راهنمایی کرد اما نباید آن‌ها را مجبور کرد. همچنین، معلمان بر اصول آموزشی ماده‌ی درسی و مفاهیم، بیش تر تأکید داشتند تا راهنمایی گام‌به‌گام آن‌ها. از دیگر درخواست‌های آن‌ها این بود که در راهنما بر چگونگی منطبق کردن محتوا با استعدادها، مختلف، نحوه‌ی انفرادی کردن آموزش، و درگیر کردن فعال دانش‌آموزان در فرایند تدریس تأکید بیش تر صورت گیرد. از نظر آنان، بیان هدف‌ها به شیوه‌ی جزئی و خرد، از اهمیت کم‌تری برخوردار است.

مطالعه‌ی دیگری [دیوستاویز، ۱۹۸۸] در خصوص انتظارات معلمان دوره‌ی ابتدایی در ارتباط با درس علوم نشان داد که آن‌ها رعایت نکات زیر را در راهنمای معلم ترجیح می‌دهند:

۱. ذکر نتایج یادگیری مورد انتظار از دانش‌آموزان؛
۲. مواردی که معلمان باید به دانش‌آموز رهنمودهای خاصی بدهد؛
۳. شروع و پایان هر فعالیت؛
۴. طرح عنوان‌ها بیش تر به صورت سؤال تا به صورت موضوع؛

فولسوم در مطالعات خود در ارتباط با میزان استفاده‌ی معلمان از کتاب راهنمای معلم در درس ریاضی به این نتایج دست یافت:
فقط نیمی از معلمان شیوه‌های توصیه شده را به کار می‌گیرند

۵. بیان فهرست وار رهنمودها، نه به صورت پاراگراف گونه.

□ پیکت (۱۹۷۷) در مطالعه‌ی خود، از طریق مقایسه‌ی چند کتاب راهنمای معلم در آموزش زبان انگلیسی نشان داد، هیچ‌یک از این کتاب‌ها برای معلمان مطلوب نبوده است و در ارتباط با ویژگی‌های ظاهری، معلمان خواهان کتابی هستند که زیاد گران نباشد، اما حاوی تمرینات گوناگون و شیوه‌های آموزشی باشد.

در ارتباط با ویژگی‌های محتوایی، معلمان انتظارات خود را چنین بر شمرده‌اند: تأکید بر پیش‌بینی فضا و کادر برای بیان نکات مهم، استفاده از دو یا سه رنگ، تعدد عنوان‌ها و تنوع در سبک. در زمینه‌ی ویژگی‌های مرتبط با دسترسی آسان به اطلاعات، معلمان به ترتیب به این موارد نمره داده‌اند: ذکر جزئیات در ضمایم، چارت‌هایی که به راحتی بتوان به آن‌ها مراجعه کرد، جدول‌های تفصیلی از محتوا، استفاده از عبارت راهنما در هر صفحه، مشخص کردن نشان هر فصل، و بهره‌گیری از راهنمای رنگی.

بهره‌گیری از راهنماها

اگرچه نحوه‌ی اجرای توصیه‌های راهنمای معلم، از معلمی به معلم دیگر فرق می‌کند و میزان پابندی آن‌ها به استفاده از رهنمودهای آن یکسان نیست، اما شواهد نشان می‌دهد، راهنما به میزان زیادی بر رفتار معلمان در کلاس درس تأثیر

می‌گذارد. معلمان به میزان زیادی به راهبردهای تدریس که به‌طور خاص در راهنما آمده‌اند، و نظم در ارائه‌ی محتوای هر درس، متکی هستند. به علاوه، شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد، پیشرفت تحصیلی شاگردان، با عنایت به مهارت‌های ویژه‌ی معلم در تدریس، با پیشنهادهایی که درخصوص تدریس مفاهیم آن درس ارائه شده‌اند، در رابطه است.

از معلمان خواسته شد، نظرشان را درخصوص این گفته که: معلمان به آنچه که کتاب راهنما می‌گوید، عمل می‌کنند، بیان کنند. بیش تر آنان پاسخ دادند که چون راه آسانی برای هدایت آموزش در کلاس درس است، البته شک و تردیدهایی هم در این زمینه وجود دارد. به هر حال، معلمان ابتدایی غالباً سؤالاتی دارند که برای پیدا کردن پاسخ آن‌ها به راهنما مراجعه می‌کنند. در مواردی هم پاسخ ایشان در کتاب راهنما وجود ندارد. راه حل این مشکل همان گونه که گفته شد، توجه به انتظارات معلمان در تدوین کتاب راهنمای معلم است.

□ فولسوم، در مطالعات خود در ارتباط با میزان استفاده‌ی معلمان از کتاب راهنمای معلم در درس ریاضی به این نتایج دست یافت: فقط نیمی از معلمان شیوه‌های توصیه شده را به کار می‌گیرند. ۴۰ درصد احساس می‌کنند، راهنمای معلم به درک بهتر آن‌ها از مسائل ریاضی کمک کرده

است. همه‌ی آن‌ها بر این باورند که شیوه‌های پیشنهادی به آسانی قابل اجرا هستند، اما تنها ۲۲ درصد از فعالیت‌های تکمیلی پیشنهادی استفاده می‌کنند؛ زیرا معتقدند، اجرای آن‌ها خیلی وقتگیر است. بیش‌تر معلمان معتقدند، کتاب راهنمای معلم در برنامه‌ریزی کلاس درس برای آن‌ها خیلی مفید است، اما پیشنهادهایی که برای انفرادی کردن آموزش ارائه شده، خیلی کلی است. اغلب معلمان، مقدمه‌ی کتاب را نخوانده‌اند و فقط مروری بر آن داشته‌اند.

تحقیقاتی که باید انجام شود

متأسفانه، تعداد تحقیقات انجام شده درباره‌ی کتاب راهنمای معلم بسیار کم است. تحقیقاتی هم که تا این‌جا بدان‌ها اشاره کردیم، تنها متکی بر نظرات تعداد اندکی از معلمان هستند. با توجه به تأثیر کتاب راهنمای معلم بر فرایند تدریس و یادگیری دانش‌آموزان، انجام پژوهش در این زمینه ضرورت دارد. اما سؤال این است که چه نوع تحقیقی مورد نیاز است؟ به نظر می‌رسد که پژوهش در این حوزه‌ها باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. بررسی انتظارات معلمان از کتاب راهنمای معلم، در دوره‌های متفاوت تحصیلی و در درس‌های گوناگون و مقایسه‌ی این انتظارات با آنچه که در این کتاب‌ها مطرح شده است.
۲. میزان بهره‌گیری معلمان از

۳. بررسی میزان تأثیر استفاده از کتاب راهنمای معلم، در تدریس معلم و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.
۴. ملاحظات که کشورهای گوناگون در تألیف کتاب راهنمای معلم، به لحاظ ظاهری و محتوایی مورد توجه قرار داده‌اند.
۵. نظم ایده‌آل برای تألیف کتاب راهنمای معلم و تعیین اهمیت متغیرها، با توجه به دوره‌ی تحصیلی و وضعیت و تجربیات معلمان.

منابع

1. Encyclopedia of Curriculum (1994). MC Neil, Teacher's Guide. Page: 81-83.
2. KaLTSounis, Theodone (1989). states and Regions, Annotated Teachers Edition. Silver Bordett Company. New Jersey.
۳. دبستان و وظایف آن. ماهنامه‌ی تعلیم و تربیت (فروردین ۱۳۱۴). سال پنجم. شماره‌های ۱، ۲، ۳ و ۴. وزارت آموزش و پرورش.
۴. صفوی، امان‌اله و معافی، محمود (۱۳۶۹). ویژگی‌های راهنمای معلم. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.

✓ هرچیز که به زبان گویی، از روح برداشته‌ای
اما هرچیز که به قلم نویسی بر روح نهاده‌ای
جلال آل احمد

پژوهش یک چکیده یافته‌های

منظر ترکمان پری

اشاره

«اثر بخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر سرعت خواندن، یادداری و درک در متون مختلف»، پژوهشی است که دکتر **علی اکبر سیف**، استادیار دانشگاه، و **جواد مصر آبادی**، کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، در سال ۱۳۸۲ در دانشکده‌ی علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی به اجرا درآورده‌اند.

این پژوهش، تأثیر آموزشی راهبردهای یادگیری بر سرعت خواندن، یادداری و درک در چهار نوع متن را بررسی کرد. آزمودنی‌ها، ۶۰ دانش‌آموز پسر دبیرستانی بودند که به صورت تصادفی از دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه در منطقه‌ی ۱۹ انتخاب و در گروه‌های گواه و آزمایش جایگزین شدند. طرح پژوهشی، نیمه آزمایشی (پیش‌آزمون و دوپس‌آزمون با گروه گواه) بوده است. سرعت خواندن به وسیله‌ی متن‌هایی که از بخش‌های آسان و دشوار کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و علوم زیستی انتخاب شده

تعیین کننده ی کمیّت و کیفیت یادگیری انسان ها به حساب می آیند، عوامل دیگری نیز در کنار این پیش نیازهای ذاتی و غیر قابل اکتساب، مهم و تأثیرگذار شناخته شده اند.

یکی از عوامل مؤثر در یادگیری که قابل اکتساب است، «راهبردهای» یادگیری است. در تعریف کارداش و املوند، راهبردهای یادگیری یعنی: فعالیت های آشکار و پنهان پردازش اطلاعات که هنگام رمزگردانی به وسیله ی یادگیرندگان، برای آسان شدن اکتساب، اندوختن و بازیابی صحیح اطلاعاتی که قبلاً یاد گرفته شده است، به کار گرفته می شود. با وجود اهمیت استفاده از راهبردهای صحیح در یادگیری، هنوز مشکلات فراوانی در این زمینه وجود دارند. گاهی با وجود تلاش های زیاد در آموزش، دانش آموزان باز هم یاد نمی گیرند. ممکن است اشکال از انگیزش یا هوش دانش آموزان باشد، اما علاوه بر این ها، ناتوانی دانش آموزان در استفاده از نوعی راهبرد یادگیری در زمان آموزش، می تواند باعث بروز چنین مشکلی شود. قبل از حکم دادن درباره ی این که دانش آموزان علاقه یا توانایی هوش برای آموختن چیزی را ندارند، لازم است اطمینان پیدا کنیم که آن ها چگونه یادگیری آنچه را که قرار است آموزش دهیم، می دانند.

دانش آموزان برای یادگیری متن های گوناگون، از راهبردهای یادگیری متفاوتی استفاده می کنند. در این جهت،

بودند، و یادداری و درک، به وسیله ی آزمون هایی که از این متن ها تهیه شده بودند، اندازه گیری شدند. پس از اجرای پیش آزمون ها، گروه آزمائشی در طول ۲۰ جلسه، آموزش هایی در رابطه با راهبردهای یادگیری دریافت کرد. پس از یک ماه، پس آزمون های ۲ اجرا شد. یافته ها نشانگر افزایش یادداری و درک گروه آزمائشی بودند، اما در سرعت خواندن، تفاوت معناداری ایجاد نشد. نتایج بیانگر آن است که راهبردهای یادگیری، آموزش یادداری و درک را، در هر نوع متن افزایش می دهند، ولی بر سرعت خواندن تأثیری ندارند.

مبانی نظری پژوهش

از نیمه ی دوم قرن بیستم به بعد که شناخت در بررسی رفتار انسان به ویژه یادگیری، نقش بیش تری پیدا کرد، این عقیده به طور روز افزونی بین روان شناسان قوت گرفت که یادگیری انسان ها امری ثابت نیست. به عبارت دیگر، قبلاً تصور بر این بود که عوامل غیر قابل تغییری چون هوش و استعداد که ذاتی هستند، برای هرگونه یادگیری لازمند و میزان یادگیری هر فرد، با میزان هوش و استعداد های او برابر است. ولی امروزه در عین حال که هوش و استعدادها از عوامل مهم

شاید یکی از دلایل اثربخش
نبودن آموزش راهبردهای یادگیری بر
سرعت خواندن این باشد که استفاده از
راهبردهای یادگیری، اگر نگوئیم سرعت
خواندن را کاهش می دهد، حداقل می توانیم
بگوئیم سرعت خواندن را افزایش نمی دهد؛
زیرا استفاده از بعضی راهبردها (مثل
مرور و سازماندهی) مستلزم
صرف زمان است

آن است

که رفتار

راهبردی هنگام

مطالعه، موجب افزایش عملکرد فرد
می شود. پژوهش هایی که اکنون روی
اثربخشی راهبردهای یادگیری انجام
می شوند، بیش تر به دنبال کشف ابعاد این

صاحب نظران این حوزه برای هر متنی
راهبردهای خاصی ارائه داده اند.
همچنین، برخی از روان شناسان معتقدند،
سرعت یادگیری و فراموشی متون
گونگون، متفاوت است. بر همین
اساس، در این پژوهش راهبردهای
فراشناختی، شامل راهبردهای
برنامه ریزی، نظارت و نظم دهی،
متغیرهای وابسته ی پژوهش بودند که در
چهار نوع متن بررسی شدند. متغیرهای
مذکور به عنوان متغیرهای تعدیل کننده
به کار بسته شده اند. بازنگری پژوهش های
انجام شده درباره ی اثربخشی راهبردهای
شناختی و فراشناختی، به روشنی نشانگر

اثربخشی، یا ارتباط آن با سایر متغیرهای تحصیلی و روان‌شناختی هستند.

اندازه‌گیری روی دو گروه، مؤید نتایج اشاره شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند، میانگین‌های نمرات یادداری و درک خواندن گروه آزمایش در پیش‌آزمون‌ها با پس‌آزمون‌ها، اختلاف قابل توجهی دارند. این تفاوت میانگین‌ها در آزمون‌های یادداری و درک و فهم، در چهار نوع متن معنادارند. به عبارت دیگر، فرضیه‌های صفر هر چهار سؤال پژوهشی مربوط به اثربخشی آموزشی راهبردها بر یادداری و درک، رد شده است و می‌توان نتیجه گرفت، آموزش راهبردها می‌تواند یادداری و درک را در هر نوع متنی افزایش دهد. بنابراین در این پژوهش، نوع متن به عنوان متغیری تعدیل‌کننده، نتوانسته است تأثیری در اثر متغیر مستقل تحقیق (آموزش راهبردهای یادگیری)، روی یکی از متغیرهای وابسته (یادداری و درک مطلب) داشته باشد. همچنین، اثرات مثبت آموزشی این راهبردها تا یک ماه بعد از آموزش نگهداری شدند و آزمودنی‌ها توانستند، پس از گذشت یک ماه از یادگیری این مهارت‌ها، آن‌ها را دوباره در خواندن متون به کار بندند. آمارهای توصیفی آزمون‌های درک و یادداری اجرا شده در مراحل متفاوت

در قسمت دوم پژوهش که اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر سرعت خواندن در متون گوناگون را بررسی کرده است، میانگین‌های گروه آزمایش در آزمون‌های سرعت خواندن، قبل و بعد از آموزش راهبردها، تفاوت معناداری را نسبت به هم نداشتند و فرضیه‌های صفر که بیانگر نبودن تفاوت معنادار میان آزمون‌های سرعت خواندن بودند، تأیید شدند. پس می‌توان نتیجه گرفت، آموزش راهبردهای یادگیری بر سرعت خواندن آزمودنی‌ها در متون گوناگون، تأثیر معناداری نداشته است.

نتایج بخش دیگری از تحقیق نشان می‌دهد، نمرات سرعت خواندن آزمودنی‌ها، در طول مراحل سه‌گانه‌ی اندازه‌گیری نسبتاً مشابه بوده است. به عبارت دیگر، آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی به عنوان متغیر مستقل تحقیق، تأثیر معناداری بر این متغیر وابسته نداشته است. بنابراین، آموزش راهبردهای یادگیری تأثیری بر افزایش یا کاهش معنادار سرعت خواندن آزمودنی‌ها نداشته است. در حالی که آموزش این راهبردها، اثر مثبتی بر یادگیری و درک آزمودنی‌ها داشته است. نتایج تحلیل و آزمایش نمرات سرعت در خواندن و یادداری، یعنی اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری

(شناختی و فراشناختی)

بر افزایش یادداری و

درک در متون

گونگون نشان داد که

آموزش این راهبردها

در هر چهار نوع متن،

موجب افزایش سطح

یادداری و درک در تمام

متون استفاده شده در تحقیق شد. از این

امر می توان نتیجه گرفت، آگاهی و

کاربست راهبردهای یادگیری هنگام

مطالعه ی هر متنی (علمی، ادبی، آسان

و دشوار)، می تواند میزان یادداری و

درک خواننده را افزایش دهد. در

حقیقت در پژوهش های قبلی، هدف

صرفاً بررسی اثربخش آموزش

راهبردهای یادگیری بود، در حالی که

هدف این پژوهش، بررسی رابطه ی نوع

متن با میزان افزایش یادداری و درک

حاصل از آموزش راهبردهای یادگیری

است که مشخص شد، یادگیری این

مهارت ها می تواند سطح یادداری و درک

را در هر متنی افزایش دهد.

نتایج این پژوهش در مورد تأثیر

مثبت آموزش راهبردهای یادگیری بر

یادداری و درک، با یافته های پاریس و

همکارانش هم خوانی دارد. در آن

تحقیق، آموزش مهارت های یادگیری به

دو گروه آزمایش، موجب بهبود یادداری

و درک مطالب خواندنی شد. همچنین،

این یافته ها با نتایج تحقیقات ابراهیم

یکی از عوامل مؤثر در یادگیری که قابل اکتساب است، «راهبردهای» یادگیری است

قوام آبادی، متولی و

مشهدی میقانی که

همگی بیانگر تأثیر

مثبت آموزش

راهبردهای یادگیری بر

افزایش درک مطلب

بودند، هم سوست.

در این تحقیق، حداقل در

طول دو جلسه به طور کامل به آموزش

روش های مقبول و علمی تندخوانی به

آزمودنی های گروه آزمایش، این گروه

در سرعت خواندن متون، عملکردی

تقریباً مشابه گروه کنترل داشتند.

تحقیقات اخیر نشان می دهند، بین

افزایش سرعت خواندن و افزایش درک

و فهم، ارتباط مستقیمی وجود ندارد.

گاه نیز بین افزایش بیش از حد سرعت

خواندن و میزان درک و فهم گروه

آزمایش رابطه ای مشاهده نشد و با این که

نمرات یادداری و درک فهم گروه آزمایش

افزایش پیدا کرد، ولی تغییر معناداری در

نمرات سرعت خواندن آن ها مشاهده

نشد.

شاید یکی از دلایل اثربخش نبودن

آموزش راهبردهای یادگیری بر سرعت

خواندن این باشد که استفاده از راهبردهای

یادگیری، اگر نگوئیم سرعت خواندن را

کاهش می دهد، حداقل می توانیم بگوئیم

سرعت خواندن را افزایش نمی دهد؛ زیرا

استفاده از بعضی راهبردها (مثل مرور و

سازماندهی) مستلزم صرف زمان است.

✓ افزایش شمارگان آن چنانی نشان می‌دهد، ما هنوز در آموزش و پرورش، به روشنگری شیوه‌های نوین تدریس، تکلیف و تمرین نیازمندیم، تا جامعه‌ی آموزشی، در مقابل انتشار کتاب‌هایی که به فرسایش توان خلاقه‌ی دانش‌آموزان منجر می‌شود، از خود واکنش مناسب نشان دهد.

انتخاب در راه انتخاب

شکوه تقدیسیان

اشاره

امروزه در کتاب‌فروشی‌ها، انبوه کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی، برای کمک به یادگیری دانش‌آموزان و سرعت بخشیدن به تست‌زنی وجود دارد. انبوه بودن این کتاب‌ها، این پیام را به دنبال دارد که احتمالاً سوداگری هم می‌تواند، انگیزه‌ی تولید این محصولات باشد.

در سال‌های خیلی دور، بچه‌ها در این زمینه از امکانات کم‌تری برخوردار بودند. آنچه در بازار کتاب یافت می‌شد، حل المسائل ریاضی بود که شمارگان کمی داشت و در دسترس همه نبود. با گذشت زمان و تغییر الگوهای تدریس و روش‌های یاددهی - یادگیری، افزایش جمعیت دانش‌آموزی و کافی نبودن تعداد معلمان کارآموده، تغییر الگوی مصرف، کم‌شدن انگیزه‌های شغلی، بالا بودن سطح انتظارات و معلومات خانواده‌ها و رقابت در زمینه‌ی نمره و معدل و مانند این‌ها، استفاده از کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی را گسترش داده است. حالا این سؤال مطرح می‌شود که: آیا گسترش انبوه کتاب‌های گوناگون آموزشی در سطوح متفاوت، رخداد میمونی بوده است؟

شرایط و ضرورت‌های شناختی دانش‌آموز خود، به پذیرش و یا نپذیرفتن کتاب‌های آموزشی طبقه‌بندی شده که نقش تمرینی و گاهی هم تحقیقی دارند، نظر می‌دهند.

در واقع، اگر بعضی کتاب‌های کمک‌آموزشی خارج از استانداردهای مطلوب، در شمارگان پنج‌رقمی و یا بیش‌تر منتشر می‌شوند و به چاپ‌های مجدد می‌رسند، سرها به سوی معلمان و مدیران برمی‌گردد. افزایش شمارگان آن‌چنانی نشان می‌دهد، ما هنوز در آموزش و پرورش، به روشنگری شیوه‌های نوین تدریس، تکلیف و تمرین نیازمندیم، تا جامعه‌ی آموزشی، در مقابل انتشار کتاب‌هایی که به فرسایش توان خلاقه‌ی دانش‌آموزان منجر می‌شود، از خود واکنش مناسب نشان دهد.

گاهی دیده شده است که بعضی ناشران، ارزان‌ترین مؤلفان را پیدا می‌کنند و کتابی را برای استفاده دانش‌آموزان به چاپ می‌رسانند. آنان به دلایلی، در مقابل محتوای کتاب که ممکن است موازی، گمراه‌کننده و غیراستاندارد باشد، مسؤولیتی احساس نمی‌کنند. البته چنین تألیفاتی مورد پذیرش آگاهان قرار نمی‌گیرند. اما کتابی که منتشر شده است،

کتاب‌های آموزشی موجود را در دو گروه می‌توان تعریف کرد:

الف) کتاب‌هایی که به یادگیری ژرف دانش‌آموز کمک می‌کنند و استعدادهای بالقوه‌ی آنان را به فعل درآورند.

ب) کتاب‌هایی که باعث اتلاف وقت و خستگی دانش‌آموز می‌شوند. تغییر مثبتی در رفتار او به وجود نمی‌آورند و فاقد نوآوری و خلاقیت هستند.

با این تعاریف، این گروه از کتاب‌ها در مدرسه‌ها به فروش می‌روند، به کلاس‌های درس وارد می‌شوند و به عنوان تکلیف، آن‌هم از نوع تکلیف‌های مکانیکی، بخشی از فعالیت‌های آموزشی بچه‌ها را تشکیل می‌دهند. هر ساله، کارشناسان کتاب‌های کمک‌آموزشی وزارت آموزش و پرورش، در ارزشیابی‌های خود، کتاب‌های واجد شرایط و یا به گونه‌ای استاندارد را به واحدهای آموزشی، معرفی می‌کنند. ولی آیا همگان از این کتاب‌ها به نحو مطلوب استفاده می‌کنند؟ البته همه می‌دانیم، زحمت مطالعه و تحقیق برای انتخاب کتاب را، مثل همه‌ی زحمات دیگر، کادر آموزشی مدرسه تحمل می‌کند؛ چرا که این‌هم بخش بسیار مهمی از مدیریت مدرسه و کلاس است و آنان بر این باورند که کتاب‌های آموزشی می‌توانند، مکمل فعالیت‌های یادگیری در تمام دوره‌های تحصیلی باشند. شیوه‌های مثبت و خلاق تکلیف دادن به دانش‌آموزان، یکی از مهم‌ترین مهارت‌های هنر معلمی است. معلمان با انتخاب نوعی از تکلیف برحسب

باید فروخته شود تا ناشر متضرر نگردد. در چنین شرایطی، از تمسک به روش بازاریابی «بده بستان» استفاده می‌شود. کتاب‌ها، هر چند ناموجه، بین بچه‌ها توزیع می‌شوند و مورد استفاده‌ی سالانه قرار می‌گیرند. و می‌بینیم که به دلیل فقدان پیشگیری، زمینه‌ی گسترش پیدا می‌کنند و گاهی آن قدر سترگ می‌شوند که دیگر تضعیف آن‌ها ممکن نیست؛ چه برسد به آن‌که بتوان با ظهورشان مبارزه کرد.

در سال‌های پیش که هنوز کارشناسی کتاب‌های کمک‌آموزشی متداول نبود، کتاب‌های غیراستاندارد، به موازات کتاب‌های درسی خریدار داشت. آن زمان که نگارنده با سمت معلم راهنما به کلاس‌های ابتدایی سر می‌زدم، کنار همکارانم می‌نشستم و در تجربه‌هایشان شریک می‌شدم، کتاب‌های «بازار پسند» نفی شده را روی میز بسیاری از آنان می‌دیدم. نه تنها دانش‌آموزان که حتی معلمان هم این دسته از کتاب‌ها را که شیوه‌ی کار مکانیکی آن مورد اعتراض کارشناسان آموزش و پرورش بود، مورد استفاده قرار می‌دادند. در این کتاب‌ها، سؤال‌ها و پاسخ‌های غلط که دانش‌آموزان

را دچار اشتباه می‌کرد، زیاد دیده می‌شد. زیرا محتوای آن‌ها به روش «فله‌ای» جمع‌آوری شده بود. یعنی افرادی مأمور جمع‌آوری سؤال‌های ماهانه و امتحانی منطقه‌ها و مدرسه‌ها بودند که پس از جمع‌آوری، در کتاب مثلاً کمک‌آموزشی و در شمارگان بالا، به مدرسه‌ها عرضه می‌شدند و حتی الگوی سؤال‌های امتحانی قرار می‌گرفتند. این کتاب‌ها برای ناشران خود، سودآوری فراوان داشتند. متولیان طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی در دفتر انتشارات کمک‌آموزشی، از چند سال پیش کوشیدند، این جریان را به مسیر صحیح خود هدایت کنند و با رویکردی جامع، ناشران را در این راه یاری دهند.

کتاب‌های کمک‌آموزشی در همه جای دنیا منتشر می‌شوند و نقش مهمی در کمک به یادگیری یادگیرندگان ایفا می‌کنند. آنچه باید مورد توجه ناشران قرار گیرد، کیفیت محتوای کتاب‌ها و هدفمند بودن آن‌هاست، تا در راستای کتاب‌های درسی، افق‌های تازه‌ای بر روی مخاطبان گشوده شود و ذهن خلاق دانش‌آموزان، انگیزه و بستر مناسبی برای رشد و شکوفایی در اختیار داشته باشد.

✓ کتاب، دروازه‌یی به سوی جهان گسترده‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است.
مقام معظم رهبری

(بخش دوم)

محمدعلی باطنی

سرانه‌ی مطالعه

حلقه‌ی مفقوده کتاب‌خوان شدن

اشاره

در بخش نخست اشاره شد، اگر می‌خواهیم دانش‌آموزان با انگیزه و رغبت به کتاب و کتابخوانی روی آورند، ضروری است تغییرات مستمری در تمامی اجزای وابسته به این فرایندها مرتبط با یکدیگر، یعنی: تولید کتاب، توزیع کتاب، اتخاذ راهکارهای افزایش سرانه‌ی مطالعه، و چگونگی مطالعه‌ی کتاب بین دانش‌آموزان، معلمان و... به عنوان یک سیستم در هم تنیده در نظام آموزش و پرورش، به عمل آوریم. مدیران و مجریان متعهد و علاقه‌مند به اعتلای کشور، اعم از بخش دولتی و خصوصی، ضمن این‌که نباید کاستی‌های مسؤولیت خود را در هر بخش به دوش دیگری بیندازند، بلکه

باید کاستی‌های هر بخش، دغدغه‌ی آنان باشد. به علاوه، نباید تقسیم مسؤلیت‌ها در هر بخش، مانع نگاه سیستمی آنان به اضلاع مثلث کتابخوانی شود.

واقعیت‌ها بیانگر آن است که در بخش‌های دولتی و نیمه دولتی، در دو بخش تولید و توزیع کتاب‌ها، خصوصاً کتاب‌های درسی و کمک آموزشی، اقدامات شایسته‌ای در زمینه‌ی تغییر و بهبود فرایندها انجام گرفته است و ظاهراً آن را از وظایف رسمی خود تلقی می‌کنند. ولی در فرایندهای سوم و چهارم که پایه و اساس و بستر رشد تفکر خلاق، بارش فکری، توسعه‌ی مهارت‌های زندگی و پژوهش‌های دانش‌آموزی، به ویژه کتاب‌های غیردرسی است، به نظر می‌رسد این بخش در آموزش و پرورش

کشور نه متولی دارد و نه مدیریتی بر آن صورت می‌گیرد زیرا با بررسی چندین منابع پژوهشی و تحقیقی هیچ آمار و اطلاعاتی مشاهده نشد که بیان کند با افزایش کتاب‌های غیردرسی در مدرسه‌ها یا به تعبیر دیگر، افزایش سرانه‌ی کتاب در هر سال، آیا تغییری در روند مطالعه و کتابخوان شدن دانش‌آموزان ایجاد شده است یا خیر؟ اگر افزایش یافته چقدر بود و آیا تناسب بین افزایش مطالعه و سرانه‌ی کتاب وجود دارد؟ و اگر ندارد آیا هزینه‌های صورت گرفته به هدر دادن منابع بوده است و یا باید تغییر در نگرش‌ها و روش‌ها و...

ایجاد نمود؟ از این رو، با افزایش سرانه‌ی کتاب (نسبت کتاب به دانش‌آموز) در مدرسه‌ها در چند سال گذشته بر اساس آمار ۸۴-۸۳ [واحد انفورماتیک معاونت آموزش و پرورش عمومی کشور]، به‌طور میانگین سرانه‌ی کتاب هر دانش‌آموز ۴ کتاب گردیده است.^۱

تا آن جایی که نگارنده جست‌وجو کرده است، تاکنون تحقیقی در خصوص افزایش سرانه‌ی مطالعه و تناسب آن با افزایش سرانه‌ی کتاب صورت نگرفته است. از این رو در ادامه، به بعضی از نکاتی که می‌تواند بستر ارتقا و رشد مطالعه بین دانش‌آموزان را هموار سازد، از منظر تحقیقات و تجربه‌ها، اشاره می‌شود.

دایر کردن کتابخانه‌های کلاسی و مدرسه‌ای

به رغم تلاش برای توسعه و تجهیز مدرسه‌ها به کتابخانه‌های کلاسی و مدرسه‌ای، در حال حاضر:

- متوسط فضای کتابخانه‌ای در کل کشور کم‌تر از یک دهم مترمربع است.
- تعداد کل کتابخانه‌های مدرسه‌های شهری و روستایی ۳۷۵۸۴ باب است، در حالی که تعداد آموزشگاه‌های کشور به ۱۴۰۸۱۵ باب می‌رسد. در حقیقت بیش از ۷۳ درصد از مدرسه‌های کشور فاقد کتابخانه‌اند. شایان توجه است، کل مدرسه‌های ابتدایی کشور، فقط ۳۷ کتابدار

بیش از ۷۳ درصد از مدرسه‌های کشور فاقد کتابخانه‌اند

مازاد، عمدتاً غیرآموزش دیده و ناکارآمد، با مدرک تحصیلی پائین یا غیرمرتبط، و یا نیروهای از کارافتاده‌ی جسمی، غیر جوان و... به عنوان کتابدار، آیا افزایش سرانه‌ی مطالعه امکانپذیر است؟

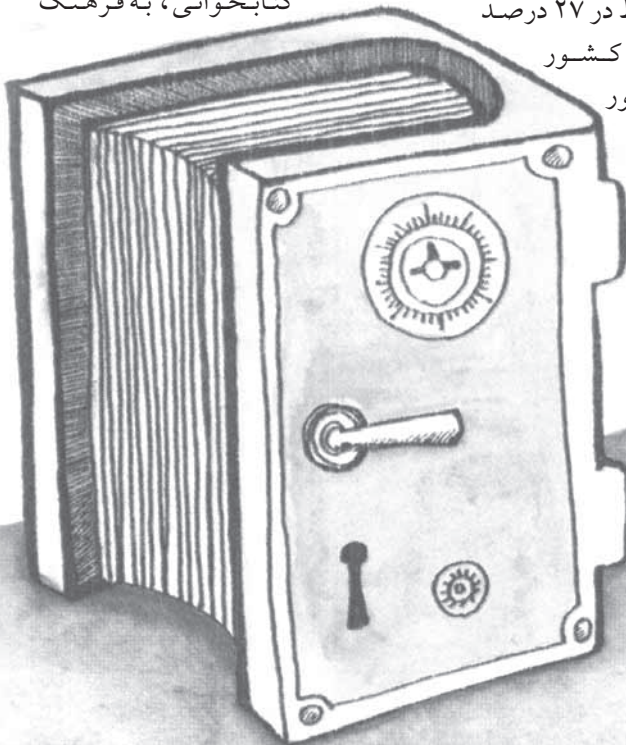
برنامه‌ریزی برای باور به مطالعه و عادت

این باور و عادت، باید به صورت فراگیر در خانواده‌ها، جامعه، مدرسه و خصوصاً در صدا و سیما و نشریات تشویق و تقویت شود، به نحوی که مطالعه و کتابخوانی، به فرهنگ

و مدرسه‌های راهنمایی ۱۳۳۷ کتابدار دارند. ۱۰۸۴۱۳ مدرسه‌ی دوره‌ی آموزش و پرورش عمومی فاقد کتابدار هستند و ۸۶۰۴۹ مدرسه نیز در دوره‌ی عمومی کتابخانه ندارند. آیا بدون داشتن کتابخانه، اعم از کتابخانه‌ی کلاسی یا مدرسه‌ای، می‌توان رغبت مطالعه و پژوهش را، به ویژه در روستاها و در میان عشایر که از محرومیت مضاعف برخوردارند، افزایش داد؟ آیا از معلمان این‌گونه مدرسه‌ها می‌توان انتظار داشت، در کارهای پژوهشی و پروژه‌ای، و در زمینه‌های کمک‌درسی و غیردرسی، دانش‌آموزان را به سمت کتابخوانی هدایت کنند؟ [حوزه‌ی معاونت آموزش و پرورش عمومی]

لزوم تأمین و تربیت کتابدار توانا و متخصص

با عنایت به این‌که فقط در ۲۷ درصد از کل آموزشگاه‌های کشور کتابخانه وجود دارد و به طور متوسط، به ازای هر ۲۸ آموزشگاه که دارای کتابخانه هستند، فقط یک کتابدار وجود دارد، و از طرف دیگر، اشتغال به کار نیروهای بعضاً

این باور و عادت، باید به صورت فراگیر در خانواده‌ها، جامعه، مدرسه و خصوصاً در صدا و سیما و نشریات تشویق و تقویت شود، به نحوی که مطالعه و کتابخوانی، به فرهنگ عمومی کشور تبدیل گردد

عمومی کشور تبدیل گردد. در حال حاضر کتابخوانی امری فراموش شده است و به جای آن که در مراکز عمومی زیارتی و سیاحتی، وسائط نقلیه، و دید و بازدیدهای خانوادگی، فرد یا افراد مطالعه کننده تشویق و معرفی شوند، به تبلیغ لوازم خانه، پوشیدنی‌ها، خوراکی‌ها، پس اندازهای مالی و ده‌ها موارد مشابه دیگر پرداخته می‌شود. یعنی فرهنگ تبلیغاتی تجاری جایگزین فرهنگ مطالعه در کشور شده است و در عمل، به این موضوع کهنه‌ی انشای دانش‌آموزان که علم بهتر است یا ثروت، با رفتارهای غلط غیر فرهنگی پاسخ می‌دهیم.

ایجاد احساس نیاز به مطالعه در مدرسه، خانواده و جامعه

به این منظور پیشنهاد می‌شود:

۱. بخشی از نمره‌ی ارزشیابی دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی و مراجعه به کتابخانه‌ی مدرسه و محله اختصاص داده شود.
۲. تمامی معلمان و مربیان برای

موضوعات درسی خود، منابعی اعم از کتاب، نشریه، سایت و... معرفی کنند تا دانش‌آموزان به صورت فردی و گروهی موظف شوند، با مطالعه‌ی آن‌ها، فیش‌نویسی و خلاصه‌برداری، و ارائه در کلاس به صورت کنفرانس، نتایج مطالعه‌ی خود را ارائه دهند و بخش عمده‌ای از نمره‌ی ارزشیابی‌ها به این مهم اختصاص یابد.

۳. تغییر سیستم ارزشیابی تحصیلی در تمامی دوره‌های تحصیلی، به نحوی که تنها مرجع، کتاب‌های درسی مدرسه نباشد.

۴. تشکیل ستاد راهبردی ایجاد انگیزه برای مطالعه و کتابخوانی در سطح کشور، با همکاری همه‌ی نهادها و سازمان‌ها، و مکلف کردن آنان به انجام وظایف خویش در این خصوص، با اولویت آموزش و پرورش، به ویژه دوره‌ی آموزش و پرورش عمومی.

۵. تهیه‌ی بروشورهایی برای تذکر و توصیه‌ها به خانواده‌ها در این خصوص، و ارائه‌ی راهکارهایی به آنان در بدو ثبت نام، به ویژه در مهد کودک‌ها و دوره‌ی ابتدایی، برای توجه دادن والدین به خود و فرزندان‌شان برای نیل به مطالعه‌ی مستمر و بهره‌مندی از تبعات آینده آن.

۶. تهیه‌ی گزارش، فیلم و... از کشورهای موفق در این خصوص، و نیز خانواده‌های موفق و... کشورمان، در سطح صدا و سیما و... به صورت فراگیر،

و بزرگداشت کتاب و کتابخوانی به صورت مستمر .

۷. معلمان به جای پاسخ به سؤالات دانش آموزان، آنان را تشویق، ترغیب و راهنمایی کنند که برای یافتن پاسخ سؤال خود به منابع و کتاب‌های مرتبط مراجعه کنند و از آن‌ها بهره بگیرند و نتیجه‌ی کار خود را در جلسات بعدی بیان کنند .

۸. اهدای بن کتاب به دانش آموزان، برگزاری جشنواره‌ی کتابخوانی، فیش برداری، مقاله‌نویسی و ارائه‌ی کنفرانس در مراسم صبحگاهی و در کلاس، درج فیش برداری‌های دانش آموزان در مجلات، پیک‌های مدرسه‌ای، منطقه‌ای، کشوری و توجیه خانواده‌های آن‌ها در این خصوص، برگزاری مراسم ویژه‌ی برترین‌های مطالعه، و تشویق مادی و معنوی دانش آموزان با بردن آنان به اردوها و بازدیدها، واگذاری مسؤولیت‌های مدرسه‌ای به آنان، و ...

۹. رواج فرهنگ پرسش و پاسخ و پژوهش به صورت مستمر به ویژه در مراکز علمی و دانش آموزان، به گونه‌ای که دانش آموزان و یا دانشجویان ملزم باشند، به منابع و مآخذ مراجعه کنند . به علاوه، هرگونه موضوعی به هر صورت ارائه می‌شود، مستندات آن هم ذکر شود و فقدان این مستندات نشانه‌ی بی‌ارزشی و بی‌اعتباری مقاله، سخنران و ... معرفی شود، تا مخاطبان مستندات مطالعاتی خود را بیان کنند و مجبور به مطالعه شوند .

۱۰. در شروع ثبت نام در هر پایه‌ی تحصیلی، والدین دانش آموزان تشویق شوند، چند کتاب را با متن خلاصه شده‌ی آن به مدرسه هدیه کنند [روزنامه‌ی ایران] و به میزان افزایش هر پایه‌ی تحصیلی، به تعداد کتاب‌های اهدایی آنان افزوده شود .
نتایج یافته‌های چند پژوهش درخصوص افزایش فرهنگ مطالعه به این شرح است:

■ گرانی کتاب، حجم زیاد درس‌ها و

نداشتن مکان مناسب برای مطالعه، از جمله عوامل بازدارنده بوده‌اند [جوکار و کرمی، ۱۳۸۰].

■ برای افزایش نرخ مطالعه، به تغییر برخی از عادت‌ها و شیوه‌های زندگی و نوع نگاه به مسائل نیاز داریم. در این تحقیق، ضمن بررسی مطالعاتی که در گذشته در این زمینه صورت پذیرفته، و ضمن ارائه‌ی آمار کوتاهی از میزان مطالعه در ایران، و این که چرا گستره‌ی موضوع، کودکان را نیز پوشش داده است، تأثیر عوامل زیر در میزان مطالعه مورد تأیید قرار گرفته است:

۱. کاهش بهای کتاب و منابع

۲. گرایش به سمت سادگی هرچه بیش تر منابع

۳. سعی در مطابقت مواد منتشر شده با نیازها و ذائقه‌ی ایرانیان

۴. ارج نهادن به مطالعه و اهل مطالعه، توسط مردم و مسؤولان

۵. تغییر نگاه نسبت به مطالعه و تلقی فرایند مطالعه به عنوان کار و فعالیتی ارزشمند

۶. تعامل فرهنگی کودک و والدین که در رشد هر دو طرف مؤثر است.

۷. آغاز مطالعه با متون سرگرم کننده و تفریحی و آموزش روش‌های علمی

۸. شرح تاریخچه‌ی مختصری از تغییرات اعمال شده در الفبای فارسی

۹. به رسمیت شناختن شخصیت کودکان و نوجوانان و ایجاد اعتماد به نفس

در آنان [سلیمانی، ۱۳۸۱].

■ بین سطح تحصیلات والدین و کتابخوانی دانش‌آموزان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، دانش‌آموزان کم‌تر به مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی تشویق و ترغیب می‌شوند [تایه‌گیری].

■ اگر کودک به سنی رسیده باشد که بتوان با او صحبت کرد، زمان آن است که بتوان برایش کتاب خواند.

بر اساس یافته‌های جدید، حتی برای کودکان اندکی بیش از دو سال، تمهیداتی اندیشیده شده است که بتوانند، کتاب را ورق بزنند و عکس‌ها را مشاهده کنند. برای این سنین در کشورهای پیشرفته، کتاب‌های پارچه‌ای و پلاستیکی ارائه می‌شود [محسنی کبیر].

■ نتایج نظرسنجی از استادان دانشگاه نشان می‌دهد، آنان مشکلات اقتصادی و بی‌توجهی به مسائل فرهنگی را عامل اصلی مطالعه نکردن می‌دانند [صداوسیما، ۱۳۷۶].

■ نتایج یک بررسی نشان داد، سهولت دسترسی به کتاب (ارزان بودن کتاب و گسترش کتابخانه‌ها)، ایجاد انگیزه و میل به مطالعه از طریق تبلیغات عمومی و آموزش‌های رسمی، در گسترش و ترویج فرهنگ کتابخوانی مؤثر است [صداوسیما، ۱۳۷۳].

■ مهم‌ترین عامل کم‌توجهی به مطالعه‌ی کتاب و نشریات، «نبودن فقر مطالعه» است [هوشنگی، ۱۳۷۵].

نتایج نظرسنجی از استادان دانشگاه نشان می‌دهد، آنان مشکلات اقتصادی و بی‌توجهی به مسائل فرهنگی را عامل اصلی مطالعه نکردن می‌دانند

■ افزایش سطح تحصیلات باعث افزایش مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی، و گرانی قیمت کتاب، باعث کاهش مطالعه می‌شود (در چند تحقیق دیگر نیز تأیید شده است).
■ معلمان نقش مؤثری در علاقه‌مندی دانش‌آموزان به مطالعه دارند [منش‌زادگان، ۱۳۷۵].

■ نتایج تحقیق دکتر محمود بحرانی از دانشگاه شیراز هم، میانگین مطالعه‌ی آزاد در میان نوجوانان و جوانان را بسیار پائین نشان می‌دهد. در این تحقیق، سهم مطالعه‌ی هر دانش‌آموز ۵/۵ دقیقه طی ۴۸۲ دقیقه از اوقات آزاد و فراغت به دست آمده است. در حالی که همین دانش‌آموزان، ۱۷۸ دقیقه وقت خود را بدون برنامه سپری می‌کنند، ۲۲/۸ درصد به درس‌ها می‌پردازند، ۱۷ درصد از وقتشان را تلویزیون می‌بینند و بقیه را به امور شخصی اختصاص می‌دهند.

این آمار در دختران و پسران متفاوت است. دختران ۵/۹ دقیقه و پسران ۳/۳ دقیقه در روز کتاب غیردرسی می‌خوانند.

دکتر بحرانی اضافه می‌کند: «اکنون بیش‌تر مدرسه‌های کشور کتابخانه‌ی کوچکی در محل آموزشگاه دائر کرده‌اند، اما صرف دسترسی به کتاب کافی نیست. مهم‌تر از آن، ایجاد رغبت و انگیزه در دانش‌آموزان است [دانشگاه شیراز، ۷۶-۱۳۷۵].»

■ جواد محقق، شاعر، و معاون امور کتاب دفتر انتشارات کمک آموزشی تأکید می‌کند: «آموزش و پرورش می‌تواند با

نداشتن اتاق مستقل برای کتابخانه، نبود کتابدار و تشویق نکردن مطالعه‌کنندگان، از عوامل مؤثر در کاهش مطالعه برشمرده شده است. فعال بودن کتابدار و نوع مسؤولیت او (موقت یا ثابت)، جنسیت دریافت‌کنندگان کتاب، تشویق مطالعه‌کنندگان و انتخاب کتاب‌های مناسب و در معرض دید مخاطبان، از فرضیه‌هایی بوده‌اند که با درصد افزایش سرانه‌ی مطالعه، در تحقیق دارای رابطه‌ای معنی‌دار بوده‌اند [اداره‌ی کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی، ۱۳۷۴].»

■ دکتر حداد عادل، با انتقاد از وضعیت موجود کتاب و کتابخوانی در مدرسه‌های کشور گفت: «اگر دانش‌آموزان مطالعه نمی‌کنند، ما مقصریم. ما وظیفه داریم، در تمامی مدرسه‌های کشور کتابخانه ایجاد کنیم و دانش‌آموزان را به گونه‌ای آموزش دهیم که علاوه بر مطالعه‌ی کتاب درسی، سایر کتاب‌ها را نیز مطالعه کنند» [روزنامه‌ی ایران، ۱۳۸۴].

نحوه‌ی آموزش هایش، ارتقای مطالعه بچه‌ها و گسترش دامنه‌ی واژگانی، و علاقه‌مندی یا بی‌علاقگی آنان را به مطالعه سبب شود. اگر بشود بازخواستی از دستگاه تعلیم و تربیت کشور کرد، باید از مطالعه‌گریزی دانش‌آموزان پرسید که آموزش و پرورش باید به آن جواب قانع‌کننده بدهد. «
او می‌گوید: «اگر عادت مطالعه در کودکان به وجود نیاید، تجهیز کتابخانه‌ها چیزی را عوض نخواهد کرد. اولین عامل جدی باید نیاز مطالعاتی بچه‌ها باشد. این نیاز اگر در برنامه‌های آموزش و پرورش و کتاب‌های درسی مورد توجه قرار نگیرد، مشکلی حل نخواهد شد.»

منابع

۱. واحد انفورماتیک معاونت آموزش و پرورش عمومی کشور. گزارش ۸۴-۸۳: کتاب و کتابخوانی.
۲. حوزه معاونت آموزش و پرورش عمومی. گزارش ۸۴-۸۳: آمار کتابخانه‌ها، کتابدار و تعداد کتاب و سرانه‌ی آن.
۳. روزنامه ایران. «مدرسه‌ای که با اهدای کتاب ثبت‌نام می‌کند». ۱۷ فروردین ۱۳۸۵.
۴. گزارش دفتر آموزش و پرورش عشایر در نامه‌ی ۳/۲۴۵۴/۲۳۰-۸۴/۱۱/۳، در خصوص کتابخانه‌های عشایر.
۵. جوکار، عبدالرسول و کرمی باباخان. بررسی میزان مطالعه و کتابخوانی فرزندان شاهد دوره‌ی متوسطه (شیراز)، ۱۳۸۰.
۶. سلیمانی، حجت‌الله. چگونگی افزایش نرخ مطالعه در جامعه با تأکید بر گرایش کودکان و نوجوانان. ۱۳۸۱.
۷. تابه‌گیری، فریدون. بررسی کتاب و کتابخوانی در مدارس راهنمایی و متوسطه یاسوج. اداره‌ی ارشاد اسلامی استان کهگیلویه و بویراحمد.
۸. محسنی کبیر، طاها. کتابداری و اطلاع‌رسانی.
۹. صداوسیما. نظرسنجی از استادان دانشگاه تهران. ۱۳۷۶.
۱۰. صداوسیما. نظرسنجی از مردم تهران در مورد مطالعه‌ی کتاب، ۱۳۷۳.
۱۱. هوشنگی، امیر هوشنگ. مطالعه و کتابخوانی. دانشگاه ارومیه، ۱۳۷۵.
۱۲. منش‌زادگان، امیر هوشنگ. نگرشی بر کتاب و کتابخوانی در بین اعضای کتابخانه‌های عمومی استان هرمزگان. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. ۱۳۷۵.
۱۳. اداره‌ی کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی. بررسی برخی از عوامل مؤثر در کتابخوانی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر تبریز. ۱۳۷۴.
۱۴. روزنامه ایران، ۱۰ اسفند ۱۳۸۴.
۱۵. بحرانی، محمود، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۵-۱۳۷۶.

زیرنویس

۱. نسبت کتاب به دانش‌آموز: کودکستان ۲/۳۹، ابتدایی ۲/۳۹، راهنمایی ۴/۱۴، متوسطه ۱۰/۱۰/۶، پیش‌دانشگاهی ۱۱/۲، جمع شهری ۴/۶۶ و جمع روستایی ۳/۶۰. این وضعیت در دوره‌های تحصیلی عشایر کشور بسیار نازل‌تر از میانگین‌های ذکر شده است.

✓ طبق آمار یونسکو، در هر دقیقه یک جلد کتاب در جهان چاپ می شود که از این مقدار ۸۱ درصد به کشورهای پیشرفته‌ی جهان اختصاص دارد که حدود ۳۰ درصد جمعیت دنیا را تشکیل می دهند. ۱۹ درصد به کشورهای در حال توسعه اختصاص دارد که ۷۰ درصد جمعیت جهان در آن ها زندگی می کنند.
(رشد معلم، شماره ۷، فروردین ماه ۱۳۸۵)

کتاب اینترنتی سودمند معرفی سایت های

فاطمه حدادی

[www.islamicdatabank.com/Farsi/
F-deFault.asp](http://www.islamicdatabank.com/Farsi/F-deFault.asp)

مالک سایت: پایگاه اطلاع رسانی
سراسری اسلامی
عنوان مطالب: اصطلاح نامه،
فهرست کتاب ها یا نشریات، فهرست
مقالات نشریات، فهرست پایان نامه ها،
چکیده ی متون، کتابسرای ناشران، شهر
کتاب، آثار رایگان، بانک های اطلاعاتی،
و معرفی منابع و پیوندها.

www.ketabdar.org

مالک سایت: نشر کتابدار
عنوان مطالب: نمایشگاه و فروشگاه
کتاب، معرفی کتاب های جدید، مجله ی
الکترونیکی کتابدار، اطلاعاتی درباره ی
دانش آموختگان کتابداری، معرفی سایت های
مفید، دوره های آموزش کتابداری، تازه های
نشر کتاب، امکانات جست و جو و مطالب
آموزشی در زمینه ی کتابداری، عنوان مطالب
مندرج در سایت هستند.

www.nlai.ir

مالک سایت: «سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران» (Nlai)
عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی سازمان، خدمات عمومی، خدمات ویژه، مجموعه‌ها، کتاب‌شناسی ملی ایران، اخبار و رویدادها، جست‌وجو در موجودی کتابخانه‌ی ملی، جست‌وجو در نمایه‌ی ملی، پرسش‌های متداول، دسترسی به ساختمان‌های سازمان، خبرنامه‌ی الکترونیکی و پروژه‌های فناوری اطلاعات.

www.samt.ac.ir

مالک سایت: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌های ایران (سمت)
عنوان مطالب: جست‌وجوی کتاب‌های منتشر شده، فهرست مجلات، فهرست خبرنامه‌ها، تازه‌های نشر، فهرست انتشارات سمت، آشنایی با سازمان، گالری عکس، فهرست کتاب‌ها، کتاب‌های برگزیده، کتاب‌های زیرچاپ، کتاب‌های افغانستان، فرهنگ‌های املائی نشر، فرایند تدوین، معرفی هیأت علمی، طرح‌های پژوهشی، همایش‌ها، کتاب‌های مرکز تحقیق، کتابخانه و مطالبی درباره‌ی شیوه‌ی فروش کتاب‌ها.

www.magiran.com/magtoc.asp?

mgID=1053

مالک سایت: مجله‌ی تخصصی «پیام

کتابخانه»

عنوان مطالب: ثبت نام و عضویت، شناسه‌ی نشریه، متن نشریه، فهرست مطالب و آرشیو.

www.ketabname.com/fa/lists/
allpublishers.php

مالک سایت: مؤسسه‌ی کتاب‌نامه، ارائه‌کننده‌ی اطلاعات گسترده درباره‌ی ناشران ایرانی. در این سایت، امکان یافتن اطلاعات درباره‌ی کتاب‌ها و ناشران فراهم است و فهرست الفبایی ناشران ایرانی نیز در دسترس قرار دارد. ناشرانی که نام آن‌ها در سایت ذکر نشده است، می‌توانند با پرکردن فرم ارائه شده در سایت، به عضویت آن درآیند.

عنوان مطالب: پرفروش‌ترین کتاب‌ها، تازه‌های نشر، فهرست موضوعی، سفارش ویژه، معرفی و نقد کتاب، خانه‌ی ناشران، و خانه‌ی نویسندگان.

www.pustakmahal.com

مالک سایت: مؤسسه‌ی انتشار کتاب «پاستاک ماهال» در کشور هندوستان که به انتشار کتاب‌هایی در زمینه‌های: نجوم، زیبایی، تجارت، مدیریت، اقتصاد، کودکان، آشپزی، دائرةالمعارف، خانواده، مبلمان و تزئینات منزل، سرگرمی، رایانه، لغت‌نامه، کمدی،

اطلاعاتی، کتاب‌ها، مجلات، روزنامه‌ها، راهنمای منابع اینترنتی، جست‌وجو در وب، و سؤال از کتابدار مرجع.

<http://library.ut.ac.ir/english/index.htm>

مالک سایت: کتابخانه‌ی مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی کتابخانه، خدمات، انتشارات، منابع اطلاعاتی الکترونیکی، اخبار، و بانک‌های اطلاعاتی علمی و تخصصی، و جست‌وجوی مطالب.

www.tifb.co.ir

مالک سایت: نمایشگاه بین‌المللی تهران
عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی نمایشگاه، تاریخچه‌ی نمایشگاه، معرفی سایت‌های مرتبط، پیوندهای مفید، اخبار و رویدادها، و نقشه‌ی نمایشگاه.

www.123world.com/libraries/index.html

این سایت ارائه‌کننده‌ی فهرستی بسیار غنی و گسترده از نام و آدرس و سایت‌های اینترنتی کتابخانه‌های سراسر دنیاست و با استفاده از فهرست الفبایی به تقسیم‌بندی کشورها و کتابخانه پرداخته است.

بازی، سلامتی و بهداشت، زبان، موسیقی، علوم پایه، فلسفه، علوم طبیعی، ورزش‌های رزمی، کمک‌آموزشی و توریسم می‌پردازد.

عنوان مطالب: کاتالوگ و فهرست کتاب‌های منتشر شده در مؤسسه، خبرنامه‌ی سایت، کتاب‌های در دست چاپ، و منابع اطلاعاتی.

www.did.ir

مالک سایت: کتابخانه‌ی دیجیتالی «مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی تهران»

عنوان مطالب: مقالات، تحلیل‌ها، معرفی کتاب، گزارش خبری، اطلاعات و ارتباطات، اقتصاد و تجارت، امنیت، جنگ و صلح، تروریسم و بنیادگرایی، حقوق بشر، حکومت، علم، فناوری و صنعت، فرهنگ و اجتماع، منابع و محیط‌زیست، انرژی، مهاجرت و جمعیت، و علوم نظامی و دفاعی، و جست‌وجوی مطالب.

www.majlislib.com

مالک سایت: کتابخانه‌ی موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی ایران.
عنوان مطالب: اخبار، درباره‌ی کتابخانه، موزه، مرکز پژوهشی، مرکز اسناد، انتشارات، همایش‌ها، بانک‌های

<http://www.downloadbook.org>

انواع منابع اطلاعاتی، پژوهش، آموزش برای کاربران، دسترسی به سایت‌های اینترنتی، اخبار و رویدادها، کتابخانه‌ی دیجیتالی، و نمایشگاه ترنم وحی.

این سایت را می‌توان یک پایگاه بسیار قدرتمند و کتابخانه‌ی دیجیتالی برای دریافت رایگان کتاب در زمینه‌ی علوم اسلامی و دینی دانست. شاخه‌های موضوعی کتابخانه عبارتند از: معارف قرآنی، پیامبران الهی، حکایات گوناگون، مبانی، معصومین، ادعیه و روایات، اجتماعی، اولیاءالله، انسان‌سازی تاریخ. همچنین، منابع صوتی و تصویری، منابع نرم‌افزاری، فونت و قلم فارسی، و امکان جست‌وجوی موضوعی مطالب در دسترس قرار دارد.

<http://www.imamalislib.com>

مالک سایت: کتابخانه‌ی تخصصی امیرالمؤمنین حضرت علی (ع)
عنوان مطالب: اطلاع‌رسانی، کلام هفته، تازه‌ها، کتابخانه‌ی تخصصی، نشر کتاب، نسخ خطی، مرکز اطلاعات، جست‌وجو در بانک اطلاعاتی مرکز، یاد و خاطره، و دیگر پایگاه‌های مرتبط.

<http://www.marashilibrary.com>

مالک سایت: کتابخانه‌ی بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی
عنوان مطالب: بنیان‌گذار کتابخانه، معرفی کتابخانه، اطلاع‌رسانی، فصل‌نامه‌ی شهاب، و جست‌وجو در بانک اطلاعاتی کتابخانه.

<http://www.maarefislam.com>

مالک سایت: پایگاه علوم و معارف اسلام (کتابخانه‌ی الکترونیکی علوم و معارف اسلام) این سایت به زبان‌های فارسی و عربی در دسترس کاربران قرار دارد.

<http://www.aqlibrary.org/Main/main.aspx>

مالک سایت: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. این سایت به زبان‌های فارسی، انگلیسی و عربی در دسترس است.

عنوان مطالب: دوره‌های برگزار شده، الله‌شناسی، امام‌شناسی، معادشناسی، جست‌وجوی مطالب، فهرست موضوعی، رساله‌ی سیر و سلوک، توحید عملی و علمی، مباحث تفسیری، مباحث علمی و فقهی، مباحث تاریخی، تذکره‌ها و احوال شخصیت‌ها، مواعظ، رسائل علمی و تفسیری، رسائل فقهی، و یادداشت‌ها و نکات.

عنوان مطالب: طرح‌های پژوهشی، انتشارات، موزه‌ها، مرکز اسناد، کتابخانه‌ی مرکزی، کتابخانه‌های وابسته، اسناد و مطبوعات، خدمات اطلاع‌رسانی،

<http://hozeh.tebyan.net/Htm/library/index\1.htm>

مالک سایت: کتابخانه‌ی الکترونیکی تبیان
عنوان مطالب: فهرست موضوعی، فهرست الفبایی، کتابخانه‌ی شخصی، جست‌وجوی مطالب، خرید کتاب، کتابخانه‌های ویژه، برترین موضوعات هفته، بهترین کتاب هفته، کتاب برگزیده، برترین مقالات هفته، برترین کتاب ماه، و اخبار کتابخانه.

<http://www.aving.com/Library/Motahari/Index.htm>

در این سایت، تمامی کتاب‌های استاد **مرتضی مطهری** را می‌توان به صورت فایل دریافت کرد. در حقیقت، این سایت یک کتابخانه‌ی الکترونیکی از کتاب‌های استاد مطهری است.

عنوان مطالب: مقالات، نگارخانه، کتابخانه، معارف اسلامی، آموزش، صورتی و تصویری، حرف دل، پیوندها (Links)، خدمات، و معرفی انجمن‌ها.

<http://www.soroushpress.com/home.aspx>

مالک سایت: مؤسسه‌ی انتشارات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، «سروش»
عنوان مطالب: اخبار، نشریات سروش، جدول پخش برنامه‌های

صداوسیما، بازار کتاب، آوا و نما، آرشیو عکس، معرفی پیوندها، جست‌وجو در مطالب سایت، پخش زنده‌ی برنامه‌ها، و خبرهای روزمره.

<http://sharif.ac.ir/~Library>

مالک سایت: کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه صنعتی شریف
عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی کتابخانه، ژورنال‌ها، ژورنال‌های الکترونیکی، E-Book، بانک‌های اطلاعاتی، رفرنس‌های الکترونیکی، معرفی سایت‌های کتابخانه‌های معتبر دیگر، جست‌وجو در کتابخانه، پرسش‌های متداول، اطلاعیه‌ها، و سایر سایت‌های مرتبط.

<http://c-library.um.ac.ir>

مالک سایت: مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد
عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی کتابخانه‌ی دانشگاه فردوسی مشهد، جست‌وجوی E-Bookها و ژورنال‌های اینترنتی، راهنمای استفاده از بانک‌های اطلاعاتی کتابخانه، منابع اطلاعاتی و رفرنس‌های الکترونیکی در وب، تحقیقات، کنفرانس‌ها، معرفی سایت‌های مرتبط به ژورنال‌های الکترونیکی در وب، معرفی کتابخانه‌های اینترنتی.

کتابداری ایران، وابسته به شورای کتاب کودک

[http:// www.libdex.com/country.html](http://www.libdex.com/country.html)

عنوان مطالب: اطلاعاتی درباره‌ی گروه‌های بررسی، تازه‌ها، خدمات ویژه‌ی کتابداری، سمینارها و نمایشگاه‌ها، مروجان کتابخوانی، و بازی‌های سنتی.

در این سایت، فهرست الفبایی کشورهای جهان ارائه شده است که با انتخاب هر کدام می‌توان، به آدرس سایت‌های اینترنتی کتابخانه‌های مهم آن کشور دست یافت

[http:// www.historylib.com](http://www.historylib.com)

[http:// www.scholastic.com](http://www.scholastic.com)

مالک سایت: مؤسسه‌ی انتشاراتی «Scholastic» (آموزشگاهی) که شعار آن کمک به آموزش و فراگیری علوم برای کودکان و نوجوانان در سراسر دنیاست.

مالک سایت: کتابخانه‌ی تخصصی تاریخ اسلام و ایران
عنوان مطالب: معرفی کتابخانه، تازه‌های کتاب، انتشارات کتابخانه، جست‌وجوی موضوعی، مجله‌ی تاریخی، و پیوندها و تصاویر.

عنوان مطالب: جست‌وجو در سایت، برای والدین، کتاب‌های کمکی برای معلمان، کتاب‌هایی برای مدیران مراکز آموزشی، خدمات و سیستم‌های کتابداری، دریافت کاتالوگ کتاب‌های منتشر شده‌ی مؤسسه، نمایشگاه‌های کتاب، کتاب‌های پرفروش، و ثبت‌نام و عضویت در سایت.

[http:// www.scipub.net](http://www.scipub.net)

[http:// www.authorhouse.com](http://www.authorhouse.com)

این سایت به اشاعه‌ی فرهنگ نویسنده‌گی بین مردم می‌پردازد.

مالک سایت: مؤسسه‌ی انتشاراتی «Science Publisher»، ناشر کتاب‌های علوم طبیعی که در انتشار این زمینه‌ها تخصص دارد: کشاورزی، آبزیان، بیولوژی، گیاه‌شناسی، حشره‌شناسی، محیط‌زیست، کشت‌آبی، گل و علوم سواد.

عنوان مطالب: آموزش اصول نوشتن کتاب در زمینه‌های گوناگون، فروش کتاب، مراکز چاپ کتاب و مراحل آن، اطلاعاتی درباره‌ی مؤسسه، اطلاعاتی درباره‌ی نویسندگان، و سایر خدمات سایت را در برمی‌گیرد.

عنوان مطالب: جست‌وجوی موضوعی و عنوانی، کتاب‌های منتشر شده، خبرنامه‌ی الکترونیکی سایت، مؤلفان، منابع اطلاعاتی، کتاب‌شناسی، و دریافت کاتالوگ کتاب‌های منتشر شده.

[http:// www.cbc.ir/Fa/groups/sg.jsp](http://www.cbc.ir/Fa/groups/sg.jsp)

مالک سایت: گروه خدمات ویژه‌ی

نظر خواهی از خوانندگان

فصل نامه ی سامان بخشی کتاب های آموزشی «رشد جوانه»

اطلاع و آگاهی از نقطه نظرهای خوانندگان عزیز، بی شک کیفیت فصل نامه را بهبود می بخشد. از این رو، خواهشمند است با پاسخ به این پرسش ها و ارسال این پرسشنامه به دفتر نشریه، دست اندرکاران انتشار آن را یاری فرمایید.

۱. چگونه از انتشار فصل نامه آگاه شده اید؟

۲. آیا به موقع به دست شما می رسد؟ بلی خیر

۳. شماره هایی از آن را که تاکنون دریافت داشته اید، مشخص کنید.

شماره اول دوم سوم چهارم پنجم ششم
هفتم هشتم نهم دهم یازدهم دوازدهم
سیزدهم چهاردهم

۴. آیا از نحوه توزیع و دریافت فصل نامه راضی هستید؟

بلی نسبتاً خیر

۵. چند نمونه از آموزنده ترین مقاله هایی را که در «رشد جوانه» خوانده اید، به ترتیب اولیت نام ببرید.

الف:

ب:

ج:

د:

ه:

۶. نظر خود را در مورد کیفیت فصل نامه با گذاشتن علامت در جدول مشخص کنید.

ملاحظات	خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	خوب	بسیار خوب	موارد
						کیفیت محتوا
						تقسیم بندی مطالب
						تنوع مطالب و تازگی موضوعات
						ویرایش
						طرح روی جلد
						عکس ها
						شیوه ی چاپ مطالب
						سایر موارد

۷. به نظر شما فصل نامه باید به چه موضوعاتی بیش تر بپردازد؟

الف:

ب:

ج:

د:

۸. در کدام زمینه های زیر علاقه مند به همکاری با فصل نامه هستید؟

- نگارش مقاله و یادداشت تبیین دیدگاه های حوزه تولید کتاب آموزشی
نقل تجربه نویسندگان آموزشی سایر با ذکر مورد ...

۹. آیا برای زمینه فعالیت شما مناسب است؟

- بلی نسبتاً خیر

لطفاً توضیح دهید:

۱۰. در حوزه کاری، علاوه بر شما چه کسانی «جوانه» را مطالعه می کنند؟

۱۱. نظرها، پیشنهادهای و انتقادهای خود را بنویسید.

۱۲. مشخصات خود را بنویسید.

- سن: جنس: مرد زن میزان تحصیلات:
زمینه فعالیت: سابقه فعالیت (به سال): منطقه یا سازمان:
استان: شهرستان:

۱۳. آیا مایلید نشریه به صورت اشتراک برای شما ارسال شود؟

- بلی خیر

۱۴. در صورت تمایل به همکاری، نام و نشانی و شماره تلفن خود را ذکر کنید.

نشانی دفتر نشریه:

تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ وزارت آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸
دفتر انتشارات کمک آموزشی، دبیرخانه سامان بخشی کتاب های آموزشی

فصل نامه ی رشد جوانه

نشانی پستی: تهران - صندوق پستی ۳۳۱ - ۱۵۸۷۵

تلفن: ۸۸۳۰۶۰۷۱

آدرس اینترنتی: www.samanketab.com

پست الکترونیکی: [Email:info@samanketab.com](mailto:info@samanketab.com)

Organizing the Supplementary Textbooks and The Educational Aids, The Ministry of Education

“**Javaneh**” is an educational, analytical and research magazine which is published quarterly. It aims at giving information, disseminating research findings and interchanging ideas between scholars and publishers regarding supplementary textbooks or educational aids development process.

Considering objectives of the ministry of education, publishers try to improve their knowledge and job’s experience continually. Through this magazine, they also try to promote by using their existing potentials.